RISCURI ŞI AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII. IDENTIFICAREA, ELABORAREA ŞI EVALUAREA SOLUȚIILOR DE REZOLVARE NONCONFLICTUALĂ A DIFERENDELOR INTERETNICE

CUPRINS

„Nu există reguli pentru aprecierea riscului, aşa cum nu există nici pentru alegerea unei soluții bune; aprecierea riscului este o chestiune de inteligență, dar şi de cunoaştere şi de experiență."[1] De aceea, identificarea riscurilor[2] şi amenințărilor[3], ca şi a provocărilor[4], sfidărilor[5] şi tensiunilor[6], rămâne o chestiune cu un grad înalt de subiectivitate, acest proces situându-se undeva, la granița dintre obiectiv şi subiectiv, ca o construcție dinamică şi flexibilă între aceşti doi poli importanți ai cunoaşterii.

Actualul studiu îşi propune să contureze, pe cât este posibil, dimensiunea obiectivă a acestei construcții, cu scopul de a facilita procesul de analiză şi de luare a deciziilor.

A. STRUCTURAREA RISCURILOR ŞI AMENINȚĂRILOR LA ADRESA SECURITĂȚII

A1. Criterii (grile) de evaluare

Deşi este extrem de dificilă, evaluarea riscurilor, amenințărilor, provocărilor, sfidărilor şi tensiunilor, în măsura în care acestea sunt identificate[7], este absolut necesară.

O primă grilă ar putea fi constituită din identificarea *parametrilor de impact* şi constă dintr-o diagramă a efectelor previzibile (în plan economic-financiar, politic, social, demografic, cultural şi militar) privind securitatea națională (economică, socio-culturală şi militară) – Anexa nr. 1.

O altă grilă poate fi alcătuită din identificarea şi evaluarea *parametrilor de proximitate* şi cuprinde un sistem de analiză şi evaluare a riscurilor în funcție de timp (diagramă de timp) – Anexa nr. 1.

Cea de a treia grilă se constituie într-o modalitate de evaluare a *parametrilor de asumare* (provocare) şi, în consecință, a riscurilor de asumare, mai exact, a riscurilor reacției – Anexa nr. 1.

Nu ne propunem să elaborăm un model matematic de evaluare a riscurilor, întrucât acest lucru nu este foarte util. Riscurile – ca pericole conştientizate şi posibil a fi asumate – au determinații complexe şi o dinamică foarte mare, în care factorul subiectiv joacă un rol important. De aici şi dificultatea unei analize cantitative şi calitative bazată pe modele matematice. *„Cei care pretind să încredințeze unui model matematic, oricât de elaborat ar fi el, aprecierea riscului şi inteligenței artificiale, sarcina elaborării deciziei pornind de la date exclusiv obiective, cred că se pot proteja împotriva erorilor datorate subiectivismului; dar nu vor ajunge niciodată la o corectă apreciere a riscului de vreme ce subiectivul face parte integrantă din acesta."* [8]

Şi subiectivul poate fi totuşi analizat.

A2. Natura riscurilor

Natura riscurilor care afectează securitatea națională poate fi identificată în funcție de: domenii de activitate, entități comunitare şi religioase; arie geografică, timp, volum, importanță (interes, gravitate), probabilitate.

A2.1. În funcție de domeniile de activitate:

A2.1.1. Economice

Interne

- Subminarea unor ramuri ale economiei naționale;
- Proliferarea economiei subterane;
- Prejudicierea unor sectoare de importanță strategică (industria de apărare);
- Nesiguranța proprietății;
- Devalorizarea monedei naționale;
- Slăbirea sistemului bancar;
- Creşterea datoriei publice;
- Neîncrederea populației în sistemul bancar;
- Politici economice nerealiste şi neadecvate împrejurărilor, exigențelor momentului şi specificului românesc.

Externe

- Blocarea creditelor externe;
- Blocarea accesului la sursele de materii prime deficitare pentru economia națională;
- Blocarea accesului la tehnologii moderne;
- Diminuarea piețelor de desfacere;
- Globalizarea economică pe un fond național incapabil de adaptare;
- Regionalizarea tendențioasă;
- Neintegrarea economică în Uniunea Europeană;
- Contrabanda, traficul ilegal de mărfuri.

Care sunt sursele acestor riscuri?

Sursa principală a acestor riscuri o reprezintă lipsa unei strategii economice naționale pe termen lung, pe termen mediu şi pe termen scurt, conjugată cu instabilități politice, sociale şi împrejurări economice nefavorabile, atât interne, cât şi externe, şi incapacitatea sistemului financiar bancar de a se adapta rapid cerințelor economice, îndeosebi cerințelor pieței.

Aceste împrejurări sunt folosite de anumite forțe economice care se adaptează rapid situațiilor confuze, profitând de ele pentru a înlătura concurența şi a câştiga noi piețe. Pot fi însă folosite şi de cei care urmăresc destabilizarea țării sau a zonei şi realizarea unor obiective mult mai mari decât simplul profit economic.

Astfel de surse de risc afectează grav securitatea economică a statului şi influențează în mare măsură şi celelalte surse de risc din domeniul politic, social, cultural, informațional şi militar.

Cum se manifestă ele?

Sursele de risc sunt greu sesizabile. Manifestarea lor este ascunsă şi, adesea, periculoasă. Şi chiar dacă identificarea lor nu ar pune probleme deosebite, manifestarea lor îmbracă toată gama de acțiuni, de la cele directe la cele cu efect întârziat. Spre exemplu, privatizarea trebuie să aibă efecte pozitive în dinamizarea economiei şi prevenirea riscurilor majore de natură economică. În realitate, modul cum s-a efectuat, în loc să ducă la creşteri economice, a dus la situații confuze, la fraude şi distrugeri care au afectat grav situația economică a țării.

A2.1.2. Politice

Interne

- Instabilitate politică;
- Proliferarea extremismului;
- Criza de autoritate a instituțiilor puterii;
- Lipsa, insuficiența sau neaplicarea corectă a legislației democratice;
- Politici de secesiune teritorială;
- Nedefinirea clară a interesului național;
- Proliferarea intereselor de grup.

Externe

- Tendințe revizioniste, revendicări teritoriale din partea unor forțe (guverne, grupări politice, grupuri de interes etc.) din zona noastră de interes strategic;
- Presiuni externe în problema minorităților;
- Reinstalarea sferelor de influență;
- Deteriorarea imaginii României;
- Regrupări geopolitice, altele decât cele impuse de integrarea europeană.

Care sunt sursele acestor riscuri?

Sursele principale ale acestor riscuri sunt interesele contradictorii, subiectivismul, lupta pentru putere şi lipsa unei moralități în viața politică. Astfel de surse nu sunt specifice doar României. Ele se manifestă în toată lumea, cam în aceiaşi parametri. Situația complexă a trecerii de la o economie centralizată la o economie de piață, de la un regim politic autoritar la unul democratic este un factor favorizant al proliferării acestor surse.

Cum se manifestă ele?

Ele se manifestă prin tot felul de acțiuni complicate, ascunse, viclene. Oricât de deschisă şi de ascuțită ar fi lupta politică, ea nu reuşeşte să dezvăluie dedesubturile confruntării. Riscul politic este totdeauna imens, atunci când luptele politice nu au limite şi nici vreo morală. Ele au distrus Roma, au falimentat democrația grecească, au dus la căderea unor mari imperii; tot ele au dus şi la sfârtecarea teritorială a României în preajma celui de al doilea război mondial şi, în prezent, au întârziat cu mulți ani redresarea țării.

A2.1.3. Informaționale

Interne

- Lipsa de informații;
- Dezinformarea;
- Intoxicarea informațională;
- Manipularea informațională;
- Managementul defectuos al sistemelor de comunicare.

Externe

- Lipsa de informații;
- Dezinformarea;
- Intoxicarea informațională;
- Manipularea informațională;
- Managementul defectuos al sistemelor de comunicare.

Care sunt riscurile speciale ce rezultă din trecerea de la societățile industriale la cele de tip informațional?

- Diminuarea unității economice a statului;

- Scăderea producției şi creşterea dependenței şi interdependenței economice, de unde şi haosul producției, concomitent cu constituirea şi reconstituirea centrilor de putere sau superputere economică ;

- Proliferarea perturbațiilor şi chiar a agresiunilor din sistemele informaționale;

- Constituirea unor puternice centre internaționale de influențare informațională;

- Intoxicarea, dezinformarea, individualismul;

- Pierderea controlului național asupra informației.

A2.1.4. Sociale

Interne

- Degradarea condiției socio-profesionale a cetățenilor;
- Şomajul;
- Exodul de inteligență;
- Degradarea stării de sănătate;
- Migrația internă;
- Perturbațiile demografice (îmbătrânirea populației, scăderea ratei natalității şi creşterea celei a mortalității, scăderea ratei populației active etc.);
- Sărăcirea (procentul din populație ce trăieşte sub pragul de sărăcie);
- Nesiguranța socială.

Externe

- Emigrația românilor în vest;
- Destabilizarea demografică a regiunii balcanice;
- Globalizarea sărăciei (multiplicarea polilor de sărăcie);
- Folosirea teritoriului național pentru refugierea unor mari grupuri etnice venite în mod ilegal din zonele de conflict.

A2.1.5. Culturale

Interne

- Decăderea sistemului educației naționale;
- Deprecierea valorilor naționale;
- Scumpirea actului de cultură;
- Multiculturalismul agresiv;
- Anticultura;
- Etnocentrismul;
- Xenofobiia.

Externe

- Presiuni culturale (filme, cărți, cântece etc.);
- Substituirea valorilor cu nonvalori;
- Globalizarea culturii;
- Proliferarea subculturii, nonculturii şi anticulturii;
- Iredentismul;
- Multiculturalismul.

A2.1.6. Ecologice

Interne

- Deteriorarea constantă a calității mediului;
- Catastrofe naturale;
- Accidente ecologice.

Externe

- Depozitarea unor deşeuri toxice pe teritoriul României;
- Calamităţi naturale în zona noastră de interes sau în ţările vecine;
- Accidente ecologice în zona noastră de interes.

A2.1.7. Tehnologice

Interne

- Degradarea (învechirea)patrimoniului tehnologic;
- Incapacitatea de a produce tehnologie modernă;
- Incapacitatea de a importa tehnologie modernă.

Externe

- Blocarea (limitarea) accesului la tehnologia modernă;
- Creşterea preţurilor tehnologiilor moderne;
- Incapacitatea sau imposibilitatea participării la realizarea (în cooperare cu statele dezvoltate) a tehnologiilor înalte.

A2.1.8. Militare

Interne

- Crearea imaginii inutilităţii armatei şi inducerea ideii că nu mai este nevoie de o astfel de instituţie;
- Proliferarea ameninţărilor teroriste şi diversioniste;
- Posibila apariţie a unor tendinţe secesioniste prin violenţă;
- Sabotaje la obiective militare de importanţă strategică;
- Scăderea capacităţii de luptă a forţelor armate sub o anumită limită;
- Deteriorarea relaţiilor între structurile de forţă ale statului;
- Carenţe în pregătirea teritoriului, economiei şi populaţiei pentru apărare;
- Deteriorarea industriei de apărare;
- Lipsa (insuficienţa) unei legislaţii moderne şi clare în domeniul securităţii naţionale;
- Eşuarea reformei sistemului militar.

Externe

- Pericolul potenţial al unei agresiuni militare directe;
- Existenţa unor conflicte deschise sau latente în vecinătatea teritoriului naţional;
- Proliferarea armamentului neconvenţional;
- Pericolul nuclear;
- Pericolul folosirii altor arme de distrugere în masă;
- Proliferarea sistemelor de arme şi a strategiilor războiului non-contact;
- Proliferarea armamentului cosmic şi a structurilor militare cosmice;
- Accentuarea decalajelor de potenţial militar;
- Blocarea accesului la tehnologii militare moderne;
- Neintegrarea în NATO;
- Neintegrarea în structurile de securitate europene;
- Apariţia unor posibile alianţe strategice opuse NATO.

A2.2. În funcţie de entităţi comunitare şi religii:

A2.2.1. Etnice (vor fi analizate în partea a 2-a şi a 3-a studiului)

Interne

- Recrudescența presiunilor identitare ale unora dintre etnii, îndeosebi a celei maghiare;

- Acțiuni de autonomizare a diferitelor zone pe criterii etnice (Covasna, Harghita);

- Crearea unui suport economic, cultural, informațional şi internațional pentru o eventuală escaladare a diferendelor în vederea obținerii unui arbitraj internațional de tipul celui de la Viena din 1940.

Externe

- Presiuni exercitate de anumite grupuri, în numele unor organisme şi comunități, pentru federalizarea țării sau pentru acordarea unor autonomii teritoriale etnice maghiare;

- Presiuni exercitate de Ungaria îndeosebi privind crearea unor privilegii pentru etnia maghiară.

A2.2.2. Religioase

Interne

Marea majoritate a populației din România este de religie ortodoxă. Practic, nu există riscuri interne importante în acest domeniu. Există însă unele acțiuni îndreptate împotriva unor fețe bisericeşti, probabil şi cu scopul de a slăbi încrederea populației în biserică. Acest lucru nu se întâmplă, deoarece românii sesizează cu uşurință adevărul şi nu pot fi induşi în eroare. Credința lor este statornică şi nu poate fi influențată prin strategiile de imagine.

Există, totuşi, şi aici unele tensiuni:

- Discuții între biserici (catolici, greco-catolici, ortodocşi etc.) pe teme de patrimoniu;

- Combaterea unora dintre sectele religioase şi prevenirea extremismului religios.

A2.3. În funcție de timp:

- Prezente (asumate deja);
- Viitoare:
    - Imediate;
    - Apropiate;
    - Pe termen mediu;
    - Pe termen lung.
- Permanente.

A2.4. În funcție de aria geografică şi spațială:

- Externe:
    - Globale;
    - Zonale.
- Interne;
- Cosmice.

A2.5. În funcție de volum:

- Mici;
- Mari;
- Foarte mari.

A2.6. În funcţie de importanţă (de interese, de gravitate):

- Vitale;
- Foarte importante;
- Importante. (Anexa nr. 2)

A2.7. În funcţie de probabilitate:

- Sigure (asumate);
- Previzibile (potenţiale, probabile);
- Imprevizibile.

După François Caron, elementul esenţial al analizei riscurilor ţine de ceea ce se numeşte de obicei „tendinţe grele“, adică de acele elemente invariante sau puţin variabile în timp şi care sunt susceptibile de a fi totdeauna prezente în panorama politică şi strategică la termenul scadent [9].

De asemenea, în analiza unui risc, noţiunea de gravitate este mai importantă decât cea de probabilitate. Importanţa unui risc nu se apreciază numai în funcţie de efectele sale instantanee sau de cele care pot fi previzibile la un moment dat. Trebuie să se ţină seama că un fapt aparent mărunt, de îndată ce începe să se deruleze, poate dobândi o anumită primejdie prin cumularea altor fapte, precum şi prin extensia propriilor sale efecte.

Nu se poate elabora o politică eficientă de reducere a vulnerabilităţilor dacă nu se ţine seama de anumite riscuri, pentru simplul motiv că nu se cunosc – ele sau efectele lor; trebuie să se aibă în vedere toate riscurile cu care societatea se poate confrunta la un moment dat. Nu se poate stabili un concept strategic de combatere a acestora, atâta vreme cât unele sau altele dintre ele sunt ignorate.

Riscul se concretizează atunci când apare o destabilizare, când pericolul găseşte punctul slab sau starea de inferioritate a celui ameninţat. De cele mai multe ori, de-a lungul secolelor, avantajul care se preconiza sau se urmãrea era de ordin teritorial. Acum se pare că balanţa se înclină în favoarea unui câştig în plan economic, politic, cultural etc.

Aparent. Pentru că, în realitate, şi în condiţiile în care se pare că aria geografică nu mai are o aşa mare importanţă, lupta cea adevărată se dă tot pentru spaţiu, chiar dacă ele se exprimă mai mult în parametrii economici, politici (de influenţă), culturali sau morali.

Între etapa riscului virtual şi etapa concretizării lui, se situează etapa riscului potenţial[10]. De fapt, analiza operează cu riscuri potenţiale care au diferite grade de probabilitate, în funcţie de care se stabilesc cele dintâi coordonate ale conceptului strategic.

A3. Marile entităţi civilizaţionale şi principalele riscuri care pot fi asociate acestora şi care le pot afecta securitatea

(Anexa nr. 3)

„Oamenii au fost impresionaţi, intrigaţi, ultragiaţi, speriaţi şi aduşi în stare de perplexitate de argumentul meu potrivit căruia dimensiunea centrală şi cea mai periculoasă a politicii globale pe cale de apariţie va fi conflictul între grupuri ce aparţin de civilizaţii diferite“[11] spune Huntington chiar în prefaţa cunoscutei sale lucrări - „Ciocnirea civilizaţiilor…“ – care a zguduit lumea. El

citează, în continuare, în aceeaşi prefaţă, o frază care are valoarea de concluzie a cărţii: *„... ciocnirile dintre civilizaţiile actuale reprezintă cele mai mari ameninţări la adresa păcii mondiale, iar o ordine internaţională bazată pe civilizaţii este cea mai sigură pază împotriva războiului mondial.“*[12]

În continuare, ilustrul profesor de la Harvard împarte lumea în şapte sau opt civilizaţii: sinică, hindusă, japoneză, islamică, africană, ortodoxă, occidentală şi latino-americană (aceasta din urmă poate fi însă integrată în civilizaţia occidentală). Fiecare din aceste civilizaţii are un stat-nucleu şi un grup de caracteristici.

În acelaşi timp, există un efort pentru realizarea unei noi ordini mondiale bazate pe multipolarism. Trecerea de la unipolarism la multipolarism presupune gruparea şi regruparea unor puteri regionale, fapt pentru care se vor crea noi echilibre şi, în acelaşi timp, noi adversităţi.

În această nou confruntare, marile unităţi civilizaţionale au un rol foarte important şi o responsabilitate imensă. Nu se ştie cine va ieşi învingător, se ştie însă că lumea nu este dispusă să accepte nici pierderile, nici câştigurile.

Deşi clasificarea pe care o face Huntington este restrictivă şi simplificatoare, ea ni se pare a fi destul de realistă pentru a-i putea asocia principalele riscuri cu care fiecare se confruntă.

B. RISCURI ŞI AMENINŢĂRI (SFIDĂRI, PROVOCĂRI, TENSIUNI ETC.) CE REZULTĂ DIN CONFRUNTĂRILE (DIFERENDELE) ETNICE

Etniile au o existenţă istorică. Fiecare dintre ele are un timp istoric şi o anume energie[13] care se manifestă în comportamentul indivizilor, în modul în care ei rămân fideli valorilor etniei şi se întorc mereu la ea, indiferent unde s-ar afla. Cu alte cuvinte, forţa etniei constă în suportul valoric al etniei, în energia ei creativă, în forţa pe care o transmite indivizilor, nu în agresivitatea ei, nu în modul în care este protejată. Nimeni nu poate proteja ceva care nu există, ceva care nu are valoare.

Între valoarea etniei şi impostura etniei există o barieră de netrecut. Impostura naşte totdeauna agresivitate. Valoarea naşte forţă, respect, cumpătare şi convieţuire. Nici o etnie n-a supravieţuit pe această lume prin agresivitate, ci prin înţelepciunea care rezultă totdeauna din forţa şi energia sistemului de valori. Aşadar, suportul supravieţuirii etniilor îl reprezintă sistemul de valori al fiecăreia şi no doar voinţa sau dorinţa unora dintre lideri sau unora dintre cei care se află în spatele liderilor.

Ce loc ocupă acest tip de riscuri în sistemul global şi regional al riscurilor şi ameninţărilor?

După Joseph Yacoub, planeta este o amestecătură de minorităţi naţionale, etnice, culturale, religioase, lingvistice, nomade, teritoriale, transteritoriale, indigene şi tribale. *„În intervalul de patru decenii, configuraţia etno-geografică a lumii şi repartiţia spaţială a populaţiilor s-au modificat în mod considerabil. Numărul statelor a crescut. (…) Secolul XXI va fi secolul fragmentării statelor naţionale, al transformării lor instituţionale şi structurale,*

al regionalizării şi etnicizării lor, al recunoaşterii particularismelor, inclusiv ale celor corporatiste şi categoriale. Odinioară, statul asimila; astăzi el purifică."[14]

Riscurile ce rezultă din diferendele etnice se situează pe locul întâi, fiind considerate cele mai frecvente şi mai acute şi, în acelaşi timp, cele mai dificil de soluționat. Ele sunt asumate de regulă de statele naționale, dar şi de anumite organisme internaționale şi chiar de ceea ce numim mai mult sau mai puțin restrictiv comunitatea internațională.

Un raport al CIA, intitulat **„Tendințe globale 2015"**, încearcă să identifice tendințele majore care vor domina lumea în următorii 15 ani.

Specialiştii americani estimează numărul de grupuri etnice distincte din punct de vedere lingvistic, la începutul secolului al XXI-lea, ca fiind între 2000 şi 5000, pornind de la grupuri mici care trăiesc în zone izolate, până la grupuri mai mari, aflate pe meleaguri ancestrale şi în diaspora.

Majoritatea celor 191 de state ale lumii sunt eterogene din punct de vedere etnic şi în multe se află populații etnice bine reprezentate în țările învecinate. Se apreciază, de către aceiaşi specialişti, că, până în 2015, eterogenitatea va creşte în aproape toate statele, ca urmare a migrărilor şi ratelor înalte de naştere în rândul populațiilor migratoare şi native.

Şi Europa începutului de secol XXI include state în care există diversitate etnică.

Operăm cu două concepte: grup etnic şi stat. Operăm şi cu termenii de națiune şi minoritate națională.

Tendința generală este să definim termenii cu care operăm şi, apoi, să dezvoltăm anumite raționamente.

La 10 noiembrie 1994, în Raportul explicativ asupra Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, adoptată, la rândul ei, la 1 februarie 1995, la Strasbourg, este semnalat faptul că în document nu este inclusă nici o definiție a noțiunii de minoritate națională. S-a decis să se adopte o abordare pragmatică, bazată pe recunoaşterea faptului că, la acel moment, dar şi în prezent, este imposibil să se ajungă la o definiție aptă să întrunească sprijinul general al tuturor statelor membre ale Consiliului Europei.

Chiar dacă vom accepta că este lipsit de pragmatism să ne angajăm, acum, în definirea conceptelor de națiune, minoritate națională şi grup etnic, se impune, după părerea noastră, să evidențiem că ne situăm în cadrul unor organizări societale ce au ca entitate OMUL.

Omul care, încă de la origini, a fost dominat, alături de interese, şi de angoasă. Este vorba de acea teamă care, undeva, măsoară starea sa de securitate sau a colectivității din care face parte, față de ce este în jur.

Cine suntem, cui aparținem şi cum vom acționa la acest început de secol XXI? În primul rând, aparținem de o etnie care, fiind pe o anumită unitate de teritoriu, în funcție de gradul de „coagulare", poate fi o națiune, cu caracter majoritar sau minoritar. Susținerea intereselor, la nivel de macro-colectivitate, de organizație societală, se realizează prin stat.

În primele decenii ale secolului XXI, la nivel global, dar şi în Europa, ne vom baza pe o guvernare națională şi internațională.

Cu toate că, la nivel continental, se vor dezvolta şi diversifica relațiile din cadrul structurilor comune de securitate şi apărare, statul va continua să fie singura şi cea mai importantă unitate de organizare din punct de vedere politic, economic şi al problemelor de securitate, dar se va confrunta cu o serie de provocări în ceea ce priveşte rolul său de guvernare. Specialiştii

americani apreciază că, până în 2015, statele se vor confrunta cu trei sfidări majore: gestionarea relațiilor cu organizațiile neguvernamentale; combaterea rețelelor criminale şi reacția față de grupările religioase şi etnice emergente şi dinamice.

Trebuie să facem o distincție mai clară între etnie şi minoritate națională, aceasta din urmă asociind-o cu o grupare minoritară etnică dintr-un stat, dar care îşi regăseşte corespondența într-o națiune (etnie) ce aparține unei structuri statale vecine.

La nivel global, dar şi european, are loc o multiplicare a numărului națiunilor. Se întâlneşte chiar şi sintagma „fabricarea națiunilor”. La nivel național (statal) se înregistrează o creştere a numărului de etnii, folosindu-se la TV chiar şi expresia „clonare etnică”. Cel care a folosit această expresie este reprezentant al minorității ucrainene din România.

Diferendele etnice sunt reminiscențe ale confruntărilor de odinioară sau îşi au o nouă filosofie, rezultată din noile relații şi tendințe care guvernează lumea?

Diferendele etnice sunt o realitate. Ele au cauze complexe, care derivă pe de o parte din diversitatea etniilor şi tendința fiecăreia de a-şi păstra sau lărgi arealul de cele mai multe ori în defavoarea altora, de obicei a etniei majoritare. În general, confruntarea se duce pentru spațiu geografic, care este însă excesiv spiritualizat şi, adesea, mitizat.

Deşi diferendele etnice nu sunt în general de natură economică, factorul economic se află totuşi, implicit, ca unul din determinanții principali, la originea acestor tipuri de diferende. Acest factor acționează în două moduri: ca produs al spațiului şi în spațiul geografic pentru care se duce disputa şi ca scop al acesteia.

Diferendul dintre două etnii trece cu uşurință din sfera etnicului în cea a politicului. La drept vorbind, el nu este diferend etnic – nu se duce adică între şi în sistemele de valori ale două sau mai multe etnii, ci între interesele acestora.

Fiind deci o expresie a confruntării de interese – care, în esență, sunt interese de natură economică, politică, socială şi culturală – diferendul *etnic* este de fapt *politic*. Ceea ce îl caracterizează este că preopinenții nu constituie structuri politice, ci structuri etnice.

La fel stau lucrurile şi cu confruntările între alte tipuri de minorități. De îndată ce confruntările au ca motiv principal interesul, este limpede că nu etnogeneza sau caracteristicile culturale şi sociale ale unei entități (culturale, etnice, religioase etc.) împing la confruntare, ci interesele acestora. Or, interesele intră deja în sfera politicului. De unde rezultă că etniile şi alte tipuri de comunități fac efectiv politică.

Unii autori consideră că, în relațiile dintre etnii, inclusiv în relațiile internaționale dintre state şi naționalități, survine, adesea, factorul psihologic şi cel care ține de memoria istoriei. De multe ori, acestea sunt considerate percepții exagerate.

„Faimoasa exclamație a lordului Palmerson, potrivit căreia Anglia nu cunoaşte nici amici, nici inamici, ci doar interese relevă o astfel de optică. Machiaveli, cu multe secole înainte, asociase, în aceeaşi manieră, alianțelor, factorii geografici. El postulează în „Prințul“ (1527) că «vecinul îmi este inamic. Din această rațiune, vecinul vecinului va fi amicul meu.» (…) Istoricul

german I.Geiss afirmă că principiul acesta a inspirat numeroase alianțe. Printre cele mai faimoase exemple, s-ar putea cita alianța dintre Spania şi Imperiul habsburgic (1496), alianța franco-turcă (1526 – 1536), alianța dintre Richelieu şi prinții germani contra Imperiului habsburgic în timpul războiului de 30 de ani, alianța franco-rusă (1892 – 1914), pactul germano-sovietic din 1939 contra Poloniei şi înțelegerea dintre China şi Statele Unite la începutului anilor 1970."[15]

Imaginea celuilalt are, într-adevăr, un rol important în relațiile internaționale şi mai ales în relațiile dintre etnii. Dar aceasta nu este o simplă reprezentare a unei psihologii sociale, ci este o chestiune care ține de o realitate, de o logică a istoriei. Istoria nu este numai impresie, numai reprezentare. Ea este o realitate, deci un factor de influență, un determinant. Nimeni nu este dispus să creadă că istoria a dispărut cu desăvârşire, că lumea va reuşi să tragă cu buretele şi să uite. Deşi se spune că popoarele, câteodată, au o „memorie de elefant"[16]. Există şi la ora actuală întrebări de genul „Cine sunt nemții; oare s-au schimbat ei cu adevărat?" În timp ce Mme Thatcher punea retoric o astfel de întrebare, ministrul cancelariei germane Naumann reproşa britanicilor şi indirect ministrului lor de externe, Cook, că sunt obsedați de războiul împotriva Germaniei naziste. Aceasta, probabil, vizavi de atitudinea puțin constructivă a Marii Britanii referitoare la reunificarea Germaniei din 3 octombrie 1990. În aceeaşi măsură, traumatismele colective influențează percepția națională a relațiilor cu celălalt. În astfel de tendințe se înscriu, spre exemplu, şi percepțiile japonezilor şi nord-coreenilor, ale azerilor şi armenilor, relațiile germano-poloneze şi germano-cehe, cele dintre Țările baltice şi Rusia sau cele dintre Israel şi Țările arabe. Aceste traumatisme suscită adesea perceperea exagerată a unei amenințări. Care poate fi însă şi intuiție. „Anumiți observatori estimează că atacul sârbilor împotriva Croației era în parte motivat de teama de a asista la o resurgență a Statului ustaş. Conflictul din jurul provinciei Nagorno-Karabah a fost stimulat de convingerea armenilor că trebuie să prevină o exterminare a compatrioților lor ca în genocidul din 1915."[17] Dar şi aceste explicații sunt destul de relative şi de evazive, întrucât, spre exemplu, inițial, nu sârbii i-au atacat pe croați, ci croații au blocat cazărmile armatei federale iugoslave de pe teritoriul Croației, s-au înarmat din timp şi au trecut la o desprindere sângeroasă de Iugoslavia. Au ales o astfel de metodă pentru a-i pune pe sârbi în fața faptului împlinit, Germania fiind prima țară din Europa şi din lume care a recunoscut Croația ca stat, forțând apoi recunoaşterea acestui stat de comunitatea europeană şi legitimând astfel acțiunea sângeroasă a Croației, acțiune care era împotriva prevederilor dreptului internațional.

B1. Fenomenul etnic. Manifestarea lui la scară mondială

B1.1. Precizări conceptuale

Orice studiu asupra *fenomenului etnic* trebuie să se centreze în jurul câtorva concepte fără de care acesta nu poate fi înțeles: *etnic, etnie, conştiință etnică, minorități* (*etnice* şi *naționale*), *etnocentrism, aculturație, criptomnezie socială* ş.a.m.d. Aceste concepte definesc principalele coordonate în care poate fi abordată problematica mereu actuală a etniilor.

Etnicul, conştiinţa etnică

Din punct de vedere etimologic, între *etnic* şi *naţional* există o relaţie de echivalenţă, întrucât grecescului *ethnos* îi corespunde latinescul *natio* ce desemnează comunitatea de naştere. Conceptul *natio* a fost folosit rar în latina clasică şi medievală, locul său fiind luat de *ethnicus* ce desemna barbarul sau păgânul după neamul de origine. Odată cu constituirea popoarelor europene ca state naţionale, conceptul de *naţional* câştigă din nou teren, iar *ethnicus* rămâne circumscris disciplinei etnografice al cărei scop este „cercetarea vieţii sufleteşti a naţiunilor“[18]. Deşi cei doi termeni sunt dublaţi unul de celălalt, există totuşi o diferenţiere ce ţine mai degrabă de latura afectivă a discursului: *etnicul*, folosit în vorbirea curentă pentru a desemna caracteristici legate de originea rasială şi de condiţiile geografice, a căpătat o tonalitate afectivă mai pronunţată, în timp ce *naţionalul*, extins pe plan juridic şi spiritual, a primit o conotaţie neutră.

Conform teoriei lui Constantin Rădulescu-Motru[19], ***etnicul*** constituie în viaţa societăţii umane un complex de manifestări tipice, pe care individul le găseşte la naşterea sa şi la care se adaptează fără împotrivire[20]. Membrii grupului social sunt caracterizaţi de conştiinţa comunităţii lor de origine, de limbă şi de destin. În funcţie de mărimea grupului social considerat, etnicul este diferenţiat gradual şi proporţional cu dezvoltarea conştiinţei naţionale: restrâns la grupurile mici specifice popoarelor primitive, etnicul se referă numai la comunitatea de origine, în timp ce în cadrul naţiunilor, cele trei tipuri de comunităţi sunt considerate împreună, formând *comunitatea etnică* sau *naţională*.

Structura etnicului diferă de la ţară la ţară, fiecare naţiune având propria sa ierarhie de valori etnice după rasa, trecutul şi poziţia sa geografică. Astfel, există naţiuni care ancorează etnicul pe ritualul ceremoniilor funerare, iar altele pe sărbătorile calendaristice şi pe procesul muncii.

Elementul nou adus de Rădulescu-Motru în definirea *etnicului* este conceptul de ***comunitate de destin***, ce defineşte ***conştiinţa etnică***. În acest sens, o comunitate naţională este desăvârşită numai atunci când dispune de un asemenea tip de conştiinţă, aceasta manifestându-se în situaţii sociale şi istorice complexe. Conştiinţa de destin este condiţionată de raţiune, este exprimată numai de liderii de excepţie, fiind dat ca exemplu cazul comunităţii creştine, care a transformat vechiul etnic (precreştin) în etnic nou ce acţionează prin voinţă conştientă. Conştiinţa comunităţii de destin este factorul ce ar asigura existenţa naţiunilor în situaţiile de criză, întrucât elementul central al etnicului îl reprezintă voinţa sa de a trăi şi a se conserva, iar primejdiile în care se află o naţiune sau un popor generează în mod decisiv acest tip de conştiinţă. Pornind de la teoria comunităţii de destin, Rădulescu-Motru merge mai departe şi concluzionează că etnicul Europei viitoare va consta într-o astfel de conştiinţă, ajungându-se la *unificarea europeană* sub auspiciile unor valori comune.

Având la bază teoriile clasice despre *etnic*, poate fi sintetizată următoarea definiţie a conceptului de ***grup etnic***: grup cu tradiţii culturale comune care are sentimentul identităţii ca subgrup în cadrul societăţii înglobante[21]. Membrii unui astfel de grup diferă de ceilalţi membri ai societăţii prin anumite trăsături culturale specifice (limbă, religie, obiceiuri, îmbrăcăminte, comportamente), însă esenţial este sentimentul identităţii şi

autoperceperea lor ca fiind diferiți de alții. Grupul etnic se deosebeşte de națiune prin câteva caracteristici:

- în mod obişnuit are dimensiuni mici;
- se bazează în mod mult mai evident pe o moştenire comună;
- este mult mai persistent în istoria umană, în timp ce națiunile sunt circumscrise în timp şi spațiu;
- este exclusiv şi ascriptiv, calitatea de membru se dobândeşte numai dacă indivizii au anumite trăsături înnăscute, în timp ce națiunea este inclusivă şi definită cultural sau politic.

Minoritatea națională şi minoritatea etnică

Conceptul de *minoritate* face referire la un status grupal şi desemnează un grup de oameni care interacționează unii cu alții, similari, şi cu grupul majoritar, în termenii apartenenței lor la *in-group*[22]. Membrii grupului minoritar posedă atribute unice, însă se poate vorbi şi despre atribute generale sintetizate astfel:

- minoritatea este ceea ce oamenii etichetează astfel;
- tratament diferențial mai prost decât pentru majoritatea populației;
- membrii grupului trebuie să fie conştienți de ei înşişi ca membri ai unui grup minoritar;
- posedă calitatea de a fi identificabil – sunt recunoscuți atât în cadrul in-group-ului, cât şi în cadrul out-group-ului şi sunt tratați corespunzător;
- sunt caracterizați de putere diferențială, în sensul utilizării relativ mai mari a resurselor de către un grup comparativ cu altul;
- există o conştiință de sine a grupului foarte pregnantă, ce se formează treptat, pe măsură ce un număr tot mai mare de membri ai grupului percep similaritățile poziției lor, ale destinului lor comun;
- sunt caracterizați de un sentiment puternic al solidarității de grup, ca rezultat al prejudecății şi discriminării;
- promovează endogamia, ca mijloc de păstrare a individualității culturale.

Toate aceste atribute pot fi folosite şi în cazul analizei fenomenului etnic, ajungându-se la definirea următoarelor concepte:

- ***minoritate națională*** – desemnează o anumită parte a unei națiuni care trăieşte în granițele altui stat național, având conştiința identității naționale şi un mod de ființare propriu (exemplu: maghiarii din România);
- ***minoritate etnică*** – este constituită de o parte a unei etnii, a unui popor lipsit de un stat propriu, constituit şi recunoscut de celelalte state, care trăieşte în granițele unuia sau mai multor state naționale (exemplu: țiganii din România).

Conform acestor două concepte, adoptate la lucrările Conferinței de Pace de la Paris, în România există mai mult minorități naționale şi nu etnice, însă diferențierea aceasta este destul de vagă, întrucât, în limbajul comun, s-a instituit termenul de ***minoritate etnică,*** ce desemnează ambele categorii. Trebuie menționat faptul că, în România de dinainte de Revoluția din 1989, sintagma de *minoritate* nu exista, fiind vorba despre *naționalități conlocuitoare*; se încerca astfel enunțarea unei egalități a diferențelor, fapt contestat chiar de către minorități.

Alte studii[23] promovează conceptul de ***minorități naționale***, dar includ aici ambele categorii enunțate mai sus şi definesc în consecință: *partea periferică a unei națiuni acoperită de către un stat (altul decât statul unde este aşezată majoritatea națiunii)*[24]. În acest caz, se deosebesc câteva tipuri de minorități naționale:

- entitatea substatală care trăieşte în zona de frontieră a unui stat, neavând aceeaşi rasă, obiceiuri şi simpatii naționale ca şi cetățenii majoritari (exemplu: germanofonii din Sudeți sau slovenii din Friul-Veneția);
- europenii originari din vechile metropole, care domiciliază în fostele colonii;
- minoritățile distincte create de fenomenul de emigrație (exemplu: kurzii şi turcii din Germania, algerienii din Franța);
- minoritățile naționale din interiorul statelor, formate pe baza unor determinări istorice multiseculare (exemplu: maghiarii din Transilvania).

În acest cadru, este promovat şi conceptul de *subnațiuni,* ce desemnează mici popoare situate în interiorul statelor naționale, care nu sunt în totalitate parte integrantă din națiunea majoritară, dar nu sunt nici minorități naționale[25]. Subnațiunile au o unitate etnică, religioasă şi culturală distinctă de restul populației, aşa cum se constată în cazul scoțienilor şi galezilor din Marea Britanie, al bretonilor şi corsicanilor din Franța sau al catalanilor şi bascilor din Spania. Problemele ce apar aici tind spre *autonomie* şi *regionalism* (Țara Bascilor, ca regiune a Spaniei).

Aşadar, întrucât în România conceptul de ***minoritate etnică*** este cel mai uzitat, lucrarea de față îl va folosi în studiul fenomenului etnic, fără a mai face vreo distincție între el şi cel de minoritate națională.

La nivelul relațiilor dintre minoritățile etnice şi națiuni, pot fi sintetizate următoarele categorii:

- *plebisciturile* – situație în care minoritățile etnice din regiunile de frontieră au optat între statul național şi cel de reşedință (exemplu: după primul Război Mondial, regiunea Malmidy a ales Belgia, şi nu Germania, Klagenfurt – Austria, şi nu Iugoslavia, iar Saar – Germania, şi nu Franța);
- *schimburile de populație între state vecine* (cazul schimbului de populație între România şi Bulgaria după pierderea Cadrilaterului);
- *separatismul* – fenomen centrifug, ce urmăreşte să părăsească orbita unui stat în care o minoritate nu se identifică absolut deloc (nu este vorba despre independentism);
- *iredentismul* – proces centripet complementar reprezentat de politica ce urmăreşte să alipească la teritoriul național teritoriul situat în statul vecin unde „frații separați“ se află în minoritate (exemplu: iredentismul maghiar față de Transilvania).

Procesul de diversificare etnică şi componenta sa culturală

Diversificarea etnică a umanității este văzută de către Dionisie Petcu[26] drept diversificare a umanului ca subiect ce trebuie să-şi însuşească permanent obiectul. Nu este vorba aici despre o întemeiere pe diversitatea naturii ca atare, ci pe diversitatea relației natură – societate, a modalităților de apropiere a naturii[27].

Minoritățile etnice pot să difere de majoritate din punct de vedere rasial, religios, lingvistic, social, economic sau cultural, fiind necesar ca orice clasă de situații intergrupale să fie descrisă în termenii caracteristicilor sale specifice (istorice, sociale, politice, economice sau culturale). Majoritatea studiilor asupra minorităților etnice sunt construite în jurul conceptului de ***cultură*** particularizat pentru această zonă de interes; în consecință, ***cultura specifică minorităților etnice*** este reprezentată de sistemul înțelesurilor împărtăşite şi dezvoltate într-un context economic şi social, pe un fundal istoric şi politic specific[28]. Grupul minoritar posedă un mod de a trăi distinct, iar cultura tocmai acest lucru desemnează - ea este suma tuturor regulilor, este ghidul care formează comportamentul social, matricea modului de viață al grupului.

În acest cadru, câteva aspecte ale procesului de diversificare etnică pot fi explicate prin fenomenul de ***aculturație*** ca interacțiune a două culturi sau tipuri de cultură, aflate un răstimp într-un contact reciproc[29]. Aculturația este un fenomen deosebit ce include aspecte ca: înlocuirea unor elemente culturale, combinarea unor elemente în complexe culturale noi şi/sau respingerea totală a unor elemente. Din punct de vedere istoric, aculturația s-a manifestat ca un epifenomen al cuceririlor şi al dominației culturale şi politice, în timp ce aculturația forțată a produs asimilare, fenomen repudiat astăzi pe plan politic de etica relațiilor internaționale.

Un alt concept esențial explicării procesului de diversificare culturală este ***etnocentrismul,*** înțeles ca emitere de judecăți de valoare asupra altor grupuri prin raportare la valorile şi normele propriului grup[30]. Etnocentrismul operează cu sintagme ca "popor ales", "națiune binecuvântată", "rasă superioară", "străini perfizi", "popoare înapoiate" ş.a.m.d. Pe baza diferențierii dintre grupul minoritar şi cel majoritar se construieşte conştiința de sine a etniilor, ca sursă de crezuri, idealuri, ideologii special elaborate, mentalități şi comportamente etnice. Etnia nu îşi conservă la nesfârşit aceeaşi identitate, ci sedimentarea continuă în configurația sa a aluviunilor istorice, atât endogene, cât şi exogene. Specificitatea dată, corespunzătoare unui anumit moment, va ceda treptat locul unei alte specificități corespunzătoare altui moment istoric.

În acest sens, conform teoriei antropologului Claude Levi-Strauss, pot fi deosebite două tipuri de culturi: *cultura cumulativă*, ce se dezvoltă într-un sens analog cu al nostru, fiind înzestrată pentru noi cu semnificație, şi *cultura staționară,* a cărei linie de dezvoltare nu semnifică nimic pentru noi, nu este "măsurabilă" în termenii sistemului nostru de referință.

Dezvoltând problematica mai sus prezentată, este necesară explicitarea modalității de construcție a ***identității culturale minoritare***. Ea se bazează pe întregul ansamblu de conduite orientate în direcția evitării conflictului intrasubiectiv ce apare la minoritari atunci când între propria cultură şi cea a grupului majoritar există anumite deosebiri, discrepanțe. Însă acest tip de conflict este inevitabil şi de aceea trebuie analizat în funcție de componentele sale concretizate în două tipuri de inductori identitari:

1. *reacțiile la considerațiile extrinseci ansamblurilor socioculturale*. Este vorba despre sensibilitatea cu care minoritarii percep considerațiile extrinseci codului cultural majoritar, indiferent de atracția sau de respingerea resimțită față de valorile vehiculate de acesta;

2. *reacțiile la caracteristicile intrinseci ansamblurilor socioculturale cu care au de-a face minoritarii*. Aici apare o nouă distincție: pe de o parte, există reacții la structura sau forma codurilor culturale, iar pe de altă parte, reacțiile

la caracteristicile codului majorității pot fi datorate conținutului reprezentărilor şi valorilor propuse. În primul caz, trebuie luat în considerare faptul că, în grupurile etnice tradiționaliste, codurile sunt puternic sistematizate şi coerente, saturate de o prescriptivitate ce tinde să cuprindă toate situațiile existenței. Astfel, obligațiile sunt fondate pe norme transcendentale grupale sau religioase, iar acestei forme a codului cultural (specific societăților rurale) i se opune cea a codului societății de tip urban, mai puțin coerent şi prescriptiv, ce se referă la clase de situații, lăsând multe detalii pe seama inițiativei individuale. În cel de-al doilea caz, reacțiile la caracteristicile codului majorității sunt generate mai ales de distanțele dintre coduri, de diferențele reale sau percepute dintre acestea; cu cât distanța este mai mare, cu atât mai dificil va fi procesul afilierii la grupul majoritar (exemplu: minoritatea evreiască şi cea a rromilor).

Minoritarii, ca purtători de coduri culturale diferite, caută să realizeze o *coerență subiectivă* care să rezolve contradicțiile obiective. Elaborarea acesteia depinde de particularitățile minorității şi de cele ale majorității, dar şi de natura relațiilor intergrupuri. În acest sens, Serge Moscovici construieşte o tipologie a partenerilor de identificare pornind de la siguranța sau nesiguranța resimțită de grupul minoritar şi de cel majoritar în relațiile dintre ele:

- o majoritate nesigură se va angaja în comparații cu minoritatea, prezentând o puternică identificare defensivă intergrupală;
- o majoritate stăpână pe situație poate tolera existența unei minorități şi poate lua în considerare nevoile şi punctele de vedere ale acesteia;
- o minoritate nesigură va încerca să se compare cu majoritatea, din toate punctele de vedere. Majoritatea reprezintă nivelul de aspirație al minorității, membrii săi fiind dispuşi spre o puternică identificare cu *out-group*-ul;
- o minoritate sigură de ea îşi afirmă diferențele şi particularitățile, prezentând o puternică identificare cu *in-group*-ul. Această identificare devine defensivă doar atunci când minoritatea şi-a interiorizat concepțiile majorității ca pe nişte norme.

Influența minorităților

Legat de componenta culturală a minorităților etnice şi de diferendele etnice, ce vor fi analizate în secțiunea următoare, este fenomenul de ***criptomnezie socială*** propus de Serge Moscovici[31]. Este vorba despre fenomenul conform căruia dincolo de actele de discriminare şi de rezistențele sociale la inovații, punctele de vedere minoritare obțin un impact social neîndoielnic, dar de natură latentă şi fără ca majoritatea să pună schimbarea pe seama minorității. Criptomnezia socială se realizează în trei faze:

1. revelația – denunțarea publică a ideilor de către minoritate, în timp ce majoritatea refuză să le creadă;
2. mesajul minoritar se repetă şi se propagă în mod consistent şi ferm, încât memoria şi gândirea colective devin saturate;
3. conversiunea – schimbarea implicită de idei (în special sub forma unui sentiment de injustiție şi culpabilitate), deşi majoritatea nu aprobă încă deschis tezele minorității. Tezele vor fi susținute de un număr mic de persoane care, în final, vor declara explicit temeinicia ideilor respective.

Acest model propune şi câţiva factori ce influenţează procesul: categorizările explicite ale minorităţii ca *in-group* sau *out-group*, stilurile de negociere ale sursei (de exemplu, un stil rigid de negociere va conduce la influenţă redusă), filtrele normative utilizate de ţinte pentru interpretarea comportamentelor şi poziţiilor minorităţii (în cele mai multe cazuri, este accentuată devianţa minorităţii), rezistenţa în faţa inovaţiei. Toţi factorii trebuie luaţi în considerare mai ales în analiza minorităţilor etnice, întrucât procesul de influenţare poate conduce la diferende între acestea şi majoritate.

B1.2. De aici se nasc o serie de interogaţii:

1. Acest fenomen este obiectiv sau este unul provocat?

Fenomenul etnic este obiectiv în obiectivitatea lui şi subiectiv în subiectivitatea lui. Obiectivitatea constă în identificarea comunităţilor omeneşti – inclusiv a etniilor – ca entităţi care se deosebesc şi, în deosebirile lor, se confruntă. Subiectivitatea constă în faptul că *suportul acţiunii care duce la confruntare nu este valoarea, ci interesul.*

De unde rezultă că, pentru a cunoaşte natura confruntării, trebuie să cunoaştem natura comunităţilor care se confruntă şi interesele acestora.

Diferendul etnic (subiectiv şi, deopotrivă, obiectiv) poate sau nu poate să fie provocat. El poate fi însă totdeauna folosit şi încurajat.

2. Acest fenomen există în toată lumea? Care sunt ariile lui de răspândire?

Fenomenul confruntărilor etnice există în toată lumea. Aria lui de răspândire se află, de regulă, în spaţiile de confluenţă (de confruntare) între marile entităţi civilizaţionale sau la periferiile acestora.

Etniile sunt efectiv entităţi sau, mai bine-zis, identităţi culturale, care se raportează la origini. Ele se află, din punct de vedere al distribuţiei geografice, în cel puţin patru situaţii:

- arealul, înţeles ca spaţiu de origine, corespunde în întregime cu spaţiul actual de dislocare;
- spaţiul de dislocare nu corespunde cu spaţiul de origine, iar etnia respectivă cunoaşte spaţiul ei de etnogeneză;
- nu există un spaţiu geografic anume în care etnia respectivă să fie dislocată; aceasta este dispersată;
- etnia nu are un spaţiu permanent; ea este nomadă.

Relaţia dintre spaţiu şi etnie este, în prima situaţie, foarte puternică. Prezenţa altor etnii în acest areal va fi privită, de cele mai multe ori, cu ostilitate, ca nefirească, nedreaptă şi, în situaţii-limită, va deveni sursă de conflict. Există şi situaţii în care, deşi se află în spaţiul lor de origine, anumite etnii sunt considerate ca tolerate, altcineva guvernând sau stăpânind acel spaţiu. Este cazul palestinienilor, al celor 20 de milioane de kurzi grupaţi în arealul lor, deşi acest areal se află sub stăpânirea Turciei, Iranului şi Irakului. Natural că aici, în acest areal, vor fi tot timpul tensiuni şi conflicte. În cea de a doua situaţie, va exista mereu nostalgia spaţiului-izvor şi, de aici, cerinţa intrinsecă a întoarcerii la izvoare, şi contradicţia dintre spaţiul de împrumut (adesea, cucerit cu armele sau prin alte mijloace) şi calităţile etniei (care vine dintr-un alt spaţiu). În cea de a treia situaţie, etnia respectivă se va simţi tot

timpul frustrată şi va căuta să se adune într-un spaţiu (care va fi cel de origine sau altul, care se va găsi).

Etniile nomade (ţiganii) sunt, în general, respinse. Ele sunt peste tot, dar nu-şi află locul nicăieri. Conflictele pe care le generează nu sunt însă unele majore, ci unele care ţin de interesele nemijlocite ale vieţii lor zilnice şi mai ales ca urmare a respingerii strategiilor de integrare sau de asimilare a acestora de către etniile majoritare.

Cu toate acestea, în anumite organisme internaţionale, s-au creat structuri care să contribuie la rezolvarea problemelor minorităţilor naţionale. Aceste structuri sunt privite de majoritatea statelor europene ca modalităţi de presiune împotriva suveranităţii şi sunt tratate ca un rău necesar. Oricum, problemele etniilor se cer rezolvate în spiritul dreptului internaţional şi în numele dreptului la identitate. (Anexele nr. 9 şi nr. 10)

Există o convenţie-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale. La art.1 se prevede că „Protecţia minorităţilor naţionale şi a drepturilor şi libertăţilor persoanelor aparţinând acestora face parte integrantă din protecţia internaţională a drepturilor omului şi, ca atare, constituie domeniu de cooperare internaţională“[32]. La punctul 13 din raportul explicativ se prevede că „Implementarea principiilor enunţate în prezenta convenţie-cadru se va face prin legislaţia naţională şi politici guvernamentale corespunzătoare. Ea nu implică recunoaşterea drepturilor colective. Accentul este pus pe protecţia persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale, care îşi pot exercita drepturile în mod individual şi în comun cu alţii“[33]. O minoritate etnică se defineşte tocmai prin anumite trăsături comune, prin etnogeneză. Conflictul nu intervine atunci când nu sunt respectate drepturile individului aparţinând respectivei etnii (sau minorităţi), ci atunci când etnia (sau minoritatea), ca entitate (economică, lingvistică, socio-culturală etc.), solicită drept la statut colectiv, la teritoriu propriu, la sistem de autoconducere sau autoguvernare, ceea ce se consideră o ameninţare la adresa statului din care minoritatea respectivă face parte. Pentru a rezolva astfel de ameninţări, în unele state se aplică principiul discriminării pozitive. Acest principiu nu se referă însă la ansamblul minorităţii, ci la indivizii care-i aparţin. Astfel, la ora actuală, în Statele Unite ale Americii, dacă pentru un post de funcţionar public candidează trei albi şi un negru, la aceeaşi performanţă, este preferat negrul.

Principiul discriminării pozitive nu rezolvă însă problemele minorităţilor, ci doar pe cele ale indivizilor care aparţin minorităţilor. De aceea, când este vorba de etnii, deşi discriminarea pozitivă are un anumit efect în prevenirea situaţiilor tensionate, ea nu rezolvă problemele comunitare ale etniei, problemele ei colective şi, mai ales, pe cele ale raporturilor cu alte etnii.

De obicei, etniile generatoare de confruntări şi conflicte nu comunică între ele, nu-şi coordonează acţiunile şi nu-şi unesc forţele. Deşi cauzele care generează diferendele etnice (care nu sunt însă etnice, ci politice, întrucât au la bază interese) sunt cam aceleaşi, împrejurările, locurile şi interesele sunt atât de diferite, încât, cel puţin până acum, nu s-a realizat o unitate a acestora şi cu atât mai puţin o uniune mondială a etniilor care subminează, spre exemplu, atotputernicia statelor naţionale.

În ultimul timp, se simte însă o anumită colaborare între minorităţile generatoare de confruntări. Spre exemplu, deşi ETA şi IRA sunt două entităţi cu totul diferite, între aceste două organizaţii există legături destul de strânse.

„Legătura între lupta catolicilor irlandezi şi cea a naţionaliştilor basci nu este doar aparentă. Nu numai aceste două mişcări rămân principalele puncte de fixaţie, în Europa occidentală, a vechilor lupte ale minorităţilor ireductibile împotriva marilor state. Dar relaţiile dintre conducătorii lor sunt constante: reprezentanţii lui Sinn Fein şi cei ai lui Herri Batasuna, «vitrina politică» a ETA, s-au întâlnit de mai multe ori, fiecare urmărind cu atenţie evoluţia procesului de pace la celălalt“[34].

3. Există lideri mondiali ai confruntărilor etnice?

Nu există lideri mondiali ai confruntărilor etnice. Confruntările etnice – care sunt cele mai numeroase de pe planetă - alcătuiesc un mozaic, iar liderii lor sunt, în general, oameni energici, foarte respectaţi în rândul etniilor respective, care îşi asumă responsabilitatea conducerii luptei pentru drepturile pe care le consideră legitime. Este vorba, în principal, de drepturile colective ale etniei, ca entitate, nu de cele ale indivizilor, ca membri ai societăţii din care fac parte. Rezolvarea pozitivă a problemelor individuale ale etnicilor nu are efectul scontat în ceea ce priveşte prevenirea diferendelor interetnice.

Diferendele etnice au devenit o problemă mondială, care nu poate avea însă soluţii mondiale.

Există o adevărată ofensivă a minorităţilor etnice împotriva statelor naţionale. Se pare că o astfel de luptă este caracteristica fundamentală a diferendelor etnice. Finalul acestei lupte îl poate constitui fie fărâmiţarea violentă (exemplul Iugoslaviei) sau neviolentă (exemplul Cehiei şi Slovaciei) a statelor respective, fie crearea unei stări de haos, care poate favoriza sau impune o nouă ordine mondială. Această nouă ordine poate fi realizată de marile centre de putere mondială sau, dimpotrivă, de marile interese care subminează unitatea lumii şi sistemele ei de valori.

4. Fenomenul etnic este o reacţie la globalizare sau are o existenţă în sine (cu determinaţii complexe – istorice, culturale, economice etc.) pe care o folosesc adepţii (beneficiarii sau profitorii) globalizării ca pe unul din instrumentele cele mai virulente pentru distrugerea insulelor şi mişcărilor antiglobalizare?

Fenomenul etnic nu este o reacţie la globalizare. El a apărut cu mult înaintea strategiilor de globalizare economică şi informaţională şi are alt fel de determinaţii. Etniile ţin de etnogeneză şi au în matricea lor, ca trăsătură fundamentală, **nevoia de identitate culturală**, mai exact de recunoaştere a acesteia. În cazul etniilor, memoria afectivă este foarte puternică şi se leagă de un anumit spaţiu geografic (care poate fi cel de origine sau unul de împrumut). Deşi constituirea societăţilor de tip informaţional şi globalizarea informaţiei constituie efectiv o ameninţare la adresa păstrării sistemelor proprii de valori, etniile (minorităţile etnice) nu reacţionează în primul rând împotriva celor care promovează aceste strategii, ci împotriva statelor naţionale din care fac parte, adică exact în sensul în care acţionează şi generatorii fenomenului de mondializare.

Unii autori consideră că gestionarii globalizării se folosesc de diferendele etnice, mai exact, de presiunile etnice, pentru diminuarea rezistenţei statelor naţionale la globalizare, încurajând tendinţele autonomiste ale minorităţilor şi multiculturalismul.

B2. Fenomenul etnic în Europa şi în Zona balcanică

Potențiale surse de conflict etnic în Europa:

1. în Polonia, minoritatea bielorusă din jurul Bialystok-ului şi germanii din Silezia ar putea ridica pretenții asupra acestor zone;
2. polonezii din Ucraina şi ucrainenii din Polonia ar putea produce dispute la graniță;
3. polonezii din Moravia şi ucrainenii-ruteni din estul Slovaciei sunt evaluați ca potențiale surse de conflict;
4. Corsicanii, bascii şi irlandezii de nord;
5. Kurzii din spațiul european care sprijină mişcarea PKK din Turcia, Irak şi Iran.

Potențiale surse de conflict etnic în Balcani:

Spațiul ex-iugoslav

Constituția iugoslavă din anul 1974 defineşte drept "națiuni"grupurile etnice unitare care posedă un teritoriu, cu alte cuvinte atributele necesare pentru edificarea unui stat propriu, şi drept "naționalități" grupurile care nu posedă aceste atribute. (Anexa nr. 5)

Locuitorii din Bosnia-Herțegovina sunt bosniaci, dar peste jumătate din ei aparțin unor națiuni definite prin criterii etnice (sârbi şi croați), în timp ce 43% fac parte dintr-o națiune "musulmană"-considerată de sârbi drept sârbească islamizată - care cuprinde, de fapt, diferite etnii de origine slavă trecute la islamism şi aflate într-un proces mai mult sau mai puțin pronunțat de omogenizare. Pe de altă parte, în aceeaşi republică există şi un număr de bosniaci ortodocşi. La toate acestea se mai adaugă şi problema identității macedonenilor, revendicați ca fiind de origine fie sârbă, fie bulgară, problemă ce ar putea fi considerată ca simplificată dat fiind faptul că în prezent se poate vorbi de o conştiință națională macedoneană, ce face inutile disputele pe această temă. Conviețuirea şi căsătoriile mixte au făcut să ia naştere o nouă "etnie", cea "iugoslavă", pe care 5,4% (1,2 milioane locuitori) din populația totală a Federației înainte de destrămare (conform recensământului din 1984) şi-au declarat-o ca naționalitate, mai ales în Croația şi în Bosnia-Herțegovina (în aceasta din urmă nu numai ca rezultat al mariajelor, ci şi al unei descendențe culturale musulmane).

În altă ordine de idei, de-a lungul frontierelor fostei R.F. Iugoslavia trăiesc grupuri mai mult sau mai puțin numeroase de conaționali ai etniei de bază din statul vecin: în nordul Serbiei (Voivodina) - aproape o jumătate de milion de maghiari; în estul Serbiei-câteva zeci de mii de bulgari; în Macedonia-un grup minoritar consistent de greci; în Macedonia şi Muntenegru - numeroşi albanezi. (Anexa nr. 5)

Astfel, fosta Federația iugoslavă avea un caracter plurietnic, în care sârbii erau cei mai numeroşi, dar, pe ansamblu, aceştia reprezentau doar puțin peste o treime din populația totală a țării. Dintre aceştia, doar două treimi trăiau în Republica Serbia, restul (cca 3 milioane) fiind împrăştiați în celelalte republici, mai ales în Bosnia-Herțegovina şi în Croația, unde constituie enclave care în multe cazuri nu au un caracter de contiguitate cu Serbia. Astfel, sârbii sunt majoritari pe un teritoriu întins din nord-vestul Bosniei-

Herțegovina, ale cărui limite spre vest şi nord depăşesc granița cu Croația (zonele Krajina şi Banja), pe un teritoriu compact din sudul Bosniei-Herțegovina, într-o zonă relativ mare din centrul Croației, între localitățile Pakrac şi Daruvar, în mai multe localități din estul Croației (zona Slavonia), precum şi în alte enclave de dimensiuni mai reduse din estul BH şi Croației. Există însă şi numeroase alte regiuni tip enclavă în care sârbii sunt minoritari, dar formează importante şi puternice comunități. Sârbii din Krajna au fost pur şi simplu spulberați într-o singură noapte printr-o acțiune de diversiune a croaților. Ei au substituit inclusiv crainica de la postul de televiziune sârbesc din Krajna şi au dat, prin televiziune, ordin de evacuare a populației sârbe din zonă. A fost o mare tragedie. La rândul lor, croații ocupă ca populație majoritară o zonă extinsă şi mai multe enclave din Bosnia-Herțegovina, mai ales în vestul acestei republici.

Orgoliul şi sentimentele de grup determină în mare măsură comportamentul grupurilor etnice minoritare, mai ales atunci când dețin majoritatea pe un teritoriu de dimensiuni semnificative. Dimensiunea teritorială este un criteriu relativ, lăsând actorilor divergenți libertatea de a se referi la acest aspect în mod contradictoriu şi destul de subiectiv. Astfel, dimensiunile zonei Krajina sunt considerate de sârbi ca fiind suficiente pentru proclamarea unei enclave (formațiune statală autonomă sau independentă). În acelaşi mod au gândit probabil şi croații în momentul proclamării unui stat independent pe teritoriul Bosniei-Herțegovina. Ipotetic vorbind, dacă o astfel de divizare teritorială ar fi aplicată la nivel regional în Europa de Sud-Est sau la nivelul întreagii Europe, am putea aprecia că s-ar reveni la realitățile din Evul Mediu în ceea ce priveşte fragmentarea în mici state care ar fi inoperante din punct de vedere economic.

Problemelor de natură etnică li se adaugă deosebirile religioase şi culturale dintre națiunile şi naționalitățile fostei Iugoslavii, deosebiri ce au stat, printre altele, la baza procesului de dezmembrare a federației. Însă aceste diferențe nu au repercusiuni aşa de profunde şi de complexe pentru “aranjamentele“ teritoriale viitoare, dată fiind repartiția geografică mai puțin divizată a culturilor şi religiilor din regiune. Astfel, se consideră că Slovenia, Croația şi regiunile din Voivodina locuite de maghiari au tradiții culturale de tip “occidental“ (central-europene), fiind dominate de o ascendență confesională catolică sau de sorginte catolică. În schimb, sârbii, muntenegrenii, macedonenii şi o parte din bosniaci, precum şi minoritățile de origine bulgară, română, greacă etc. aparțin religiei ortodoxe, şi se înscriu, ca tip de civilizație, în arealul cultural est-european, care este caracterizat drept o sinteză originală a influențelor orientale - ortodoxă şi islamice - şi occidentale. Celelalte etnii: albanezii, bosniacii musulmani şi turcii sunt de religie mahomedană şi aparțin civilizației de tip oriental-islamic.

În concluzie, mozaicul etnic, religios şi cultural al spațiului ex-iugoslav este atât de eterogen, iar amestecul de populații atât de profund, încât, cu mici excepții, fac dificilă orice încercare de trasare de noi frontiere. Despre acest mozaic s-ar mai putea afirma că reproduce, la o scară mai mică, diversitatea etnică, religioasă şi culturală a întregii Peninsule Balcanice.

În esență, Iugoslavia a avut cele mai multe probleme de natură etnică şi ele nu sunt încă rezolvate, cu toate evenimentele dramatice care s-au petrecut în acest spațiu.

Sentimentele separatiste exprimate de croați contrastează cu preocupările pentru unitate ale majorității sârbeşti. Războiul n-a rezolvat rivalitatea dintre cele două populații slave. Slovenii sunt al doilea grup minoritar ca mărime. Ei şi-au manifestat dorința de independență şi, bineînțeles, au fost susținuți de Occidentul apropiat, în special de Germania şi Italia de care sunt foarte strâns legați. Macedonenii îşi doresc o independență reală, dar ei sunt contestați de toți vecinii lor. Ei nu uită totuşi că I-au dat lumii pe Alexandru Macedon.

Ungurii din Voivodina se aliniază la concertul de refacere a spațiului de influență maghiar. Toți maghiarii din spațiul pe care ei îl numesc Bazinul Carpaților acționează unitar, sub stricta coordonare a Budapestei. Albanezii din Kosovo continuă acțiunea începută cu câtiva ani în urmă pentru refacerea spațiului Albaniei Mari, indiferent ce spun şi ce se spune despre acest lucru. Nici ei nu uită că sunt cei mai vechi în regiune şi au dat Imperiului roman şase străluciți împărați. Muntenegrenii sunt împreună cu sârbii, iar musulmanii slavi din Bosnia-Herțegovina, sprijiniți de Turcia, îşi continuă şi ei lupta pentru lărgirea şi menținerea capului de pod musulman în Europa. Restul grupurilor etnice minoritare (românii din est, italienii de pe coasta Adriaticii) nu pun probleme conflictuale. Deocamdată.

Bulgaria

Localizată în Peninsula Balcanică, având o suprafață de 110.910 km^2, Bulgaria este împărțită în opt regiuni şi zona capitalei - Sofia. În octombrie 1992, populația Bulgariei era de 8.869.000 de locuitori, cu un spor anual de -0,5%.

Etnicii bulgari reprezintă 85,3% din totalul populației, restul fiind minoritățile etnice, şi anume: turci - 8,5%, țigani - 2,6%, macedoneni - 2,5%, armeni - 0,3%, ruşi - 0,2% şi alții - 0,6%.

Din punct de vedere religios, repartiția este următoarea:

- 85% - ortodocşi de rit bulgar;
- 13% - musulmani (turci şi pomaci);
- 0,8% - evrei;
- 0,7 % romano-catolici;
- 0,5% - protestanți, practicanți ai cultului gregorian din Armenia şi alții.

Limba oficială este bulgara, care face parte din grupul de sud al limbilor slave.

În Bulgaria, există probleme legate în special de *minoritatea musulmană turcă.* Minoritarii turci reprezintă aproximativ 8 – 10 % din populație şi sunt concentrați în două spații: în jurul Shumen-ului în N-E țării şi în bazinul râului Arda, incluzând Kudzhali şi toată jumătatea de est a zonei de graniță cu Grecia, mai puțin ținutul Marița. Bulgarii se tem de posibilitatea izbucnirii unui conflict cu minoritatea turcă, asemănător celor din Bosnia şi Kosovo.

Deşi mulți turci şi țigani musulmani au fost expulzați în Turcia în anii ’50, o substanțială minoritate musulmană a rămas în Bulgaria. Percepția față de *slavii islamizați* este pozitivă, fiind categorisiți ca etnici bulgari.

Pe fondul interzicerii unui partid al etnicilor macedoneni de Curtea Constituțională de la Sofia în august 2000, au apărut primele diferende majore între bulgari şi această minoritate. Dar există în Bulgaria şi o problemă macedoneană. Macedonia a fost şi este considerată zonă de dispute între

Bulgaria şi Grecia. Guvernul bulgar a recunoscut Republica Macedoneană (1991), în timp ce Grecia nu. În ceea ce priveşte *slavii macedoneni*, atitudinea bulgarilor este diferită de cea a oficialilor: bulgarii îi consideră de aceeaşi naţionalitate cu ei şi resping ideea conform căreia Macedonia este o naţiune distinctă.

Ţiganii bulgari au crescut mult ca număr după anii '60-'70, devenind cel mai mare grup minoritar şi creând probleme guvernului bulgar. O mare parte dintre ei se identifică cu etnicii turci prin credinţe religioase şi nume personale, dar, de fapt, sunt văzuţi ca un fenomen negativ al vieţii sociale din Bulgaria şi ca o sursă de ameninţări la adresa intereselor naţionale şi a securităţii ţării. Reacţia la acest pericol a fost şi este asimilarea, chiar forţată, a ţiganilor bulgari.

Albania

Localizată în vestul Peninsulei Balcanice, Albania se întinde pe o suprafaţă de 28.748 km^2, împărţită în 26 de districte, limbile oficiale fiind albaneza (dialectul tosk) - care are o fizionomie aparte în cadrul familiei indo-europene, probabil unică descendentă a limbii trace sau ilire - şi greaca. Este una dintre cele mai sărace ţări europene.

Populaţia Albaniei este de 3.285.224 de locuitori (1992), iar rata sporului anual de 1,1% (1992).

Etnicii albanezi reprezintă 96% albanezi, restul de 4% fiind greci, vlahi (români-vlahi), ţigani şi bulgari. Cea mai mare pondere o deţin însă grecii, masaţi în partea de sud a Albaniei (Gjirokaster).

Din punct de vedere al apartenenţei religioase, distribuţia arată astfel: 70% musulmani, 20% ortodocşi de rit albanez şi 10% romano-catolici.

În prezent, disensiuni majore sunt între populaţiile albaneze de origine *toskă* şi *ghegă*, una din cauze fiind recunoaşterea ca limbă oficială doar a dialectului tosk (vorbit în Sudul Albaniei, în timp ce dialectul gheg este vorbit de majoritatea albanezilor localizaţi în nordul Ţării şi în Kosovo).

De asemenea, prin promovarea ideii de "Albania Mare", mai ales prin intermediul eforturilor de realizare şi întărire a unei axe pan-albaneze susţinute de unii lideri, precum: Fatos Nano, Hashim Thaci şi Arben Djaferi, ca şi prin încurajarea separatiştilor albanezi din Kosovo, FYROM şi chiar Muntenegru, Albania este considerată ca un factor de instabilitate regională în această zonă.

Există, în Albania, probleme de natură etnică:

- conflictul lingvistic dintre ghegii din nord şi toskii din sud, care poate fi stins relativ uşor;
- conflictele religioase dintre creştini şi ortodocşi nu sunt de mare amploare;
- probleme cu cei aproximativ 400.000 de etnici greci din treimea sudică a ţării, care numesc această zonă „Epirusul de Nord" şi manifestă tendinţe spre autonomie.

Cipru

Statul este aşezat în insula cu acelaşi nume aflată în estul Mării Mediterane, ocupând o suprafaţă de 9.251km^2, având 6 districte

administrative; limbi oficiale: greacă, turcă şi engleză. Populaţia Ciprului era în 1991 (iulie) de 709.343 de locuitori, rata creşterii anuale fiind de 1%.

78% din populaţie este de origine greacă, 18% de origine turcă şi 4% - alte etnii. Din punct de vedere confesional, situaţia arată astfel:

- 78% - greco-ortodocşi;
- 18% - musulmani;
- 4% - maroniţi, armeni, apostolici şi alte confesiuni.

În noiembrie 1983, partea de nord a insulei (38% din teritoriu), ocupată de turci încă din 1975, este proclamată drept "Republica Turcă a Ciprului de Nord" de administraţia cipriotă turcă, stat care are Constituţie şi Guvern proprii, nerecunoscute decât de Guvernul de la Ankara. Acest lucru a făcut ca ONU să trimită aici "Căştile Albastre" pentru a asigura securitatea, astfel că şi acum Ciprul este divizat de o "linie verde". În acest context este interesant de analizat modul cum au evoluat relaţiile dintre Grecia şi Turcia.

Grecia

Situată în sudul Peninsulei Balcanice, întinzându-se pe o suprafaţă de 131.957 km^2 , fiind împărţită în 52 de departamente administrative, Grecia are o populaţie de 10.150.000 de locuitori, rata creşterii anuale fiind de 0,3%. Din totalul populaţiei, 98% sunt greci şi 1,3% alte etnii (cele mai importante fiind cea turcă şi cea vlahă); religia dominantă este greco-ortodoxă - 98%, restul de 2% fiind reprezentat în cea mai mare parte de cultul islamic al minorităţii turce.

Deşi în prezent relaţiile greco-turce cunosc o perioadă de detensionare şi nu există pericolul degenerării acestora într-un conflict deschis, situaţia continuă să reprezinte un factor de risc regional datorită nesoluţionării unor probleme aflate în dispută, precum:

- statutul Insulei Cipru şi relaţiile interetnice din această zonă, ca şi sprijinul necondiţionat acordat de Forţele Armate Elene Gărzii naţionale cipriote ;
- delimitarea apelor teritoriale şi a spaţiului aerian, dar şi
- situaţia minorităţilor turce din Tracia Orientală (turcii nefiind mulţumiţi de statutul conaţionalilor aflaţi pe teritoriul Greciei).

În final, ne propunem să trecem în revistă unele soluţii posibile pentru rezolvarea problemelor legate de eterogenitatea din punct de vedere etnic, religios, cultural a Balcanilor. Unii au propus ca soluţii: secesiunea, purificarea etnică sau schimbul de populaţii şi asimilarea, dar acestea sunt contrare dreptului şi tratatelor internaţionale, precum şi statului de drept.

Asigurarea unor autonomii teritoriale pe criterii etnice, deşi poate fi o soluţie, nu este acceptată de nici un stat.

S-au mai propus şi alte soluţii: devoluţia, federalizarea, cantonizarea sau constituirea unor ţinuturi cu un statut special.

B3. Fizionomia diferendului etnic

Primul pas în soluţionarea problemelor etnice poate fi considerat ***schimbarea atitudinii*** ca urmare a unei tentative de influenţă minoritară. Pot fi sintetizate aici patru modele de schimbare a atitudinii:

1. dacă o situaţie de influenţă induce un conflict de identificare prea intens şi împiedică procesul de validare să aibă loc, nu se va observa nici o formă de influenţă;

2. dacă o situaţie de influenţă induce un conflict de identificare moderat şi împiedică procesul de validare să aibă loc, efectul va fi acela de influenţă directă;

3. dacă o situaţie de influenţă induce un conflict puternic de identificare şi declanşează procesul de validare, efectul va fi acela obişnuit de conversiune (influenţă indirectă fără influenţare directă);

4. dacă o situaţie de influenţă induce un conflict de identificare moderat şi procesul de validare are loc, se va observa atât o influenţă directă, cât şi una indirectă.

În acest context, identitatea minorităţii defineşte marjele de libertate de care ea dispune cu privire la intensitatea conflictului pe care îl poate introduce: dacă minoritatea se percepe ca *in-group*, ea va aborda un stil intransigent ce va duce la amplificarea conflictului; dacă minoritatea se percepe ca *out-group*, ea va da dovadă de flexibilitate ce va atenua conflictul.

Explicarea conflictelor etnice la nivel general mai poate fi făcută şi prin alte câteva concepte: *stereotipii*, *ţapul ispăşitor*, *etnocentrismul*, *xenofobia*, *alocarea de resurse* (ca expresie a puterii diferenţiale prezentat mai sus).

Stereotipiile desemnează acele credinţe despre caracteristici psihologice şi/sau comportamentale ale unor categorii de indivizi, grupuri sociale, de sex, vârstă, etnie, religie ş.a.m.d.[35]. Acest tip de credinţe este fixat în imagini şablonizate durabile, preconcepute, în sensul că nu se bazează pe observarea directă a fenomenelor, ci pe moduri de gândire apriorice, rutinizate, arbitrare, fără legătură cu indivizii sau grupurile sociale evaluate. În prezent, în ştiinţele sociale, stereotipiile desemnează îndeosebi atitudinile nefavorabile faţă de anumite categorii etnice sau rasiale şi constituie o parte explicativă a conflictului social în relaţiile interetnice.

Teoria conflictului propune un alt concept ce a fost aplicat mai ales în studiul agresivităţii faţă de grupurile minoritare în regimul fascist: ***ţapul ispăşitor***. Este vorba aici despre o persoană sau un grup social, caracterizate prin posibilităţi reduse de apărare, asupra cărora se revarsă agresiunea acumulată[36]. Frustrarea generează un nivel ridicat de agresivitate care, în condiţii normale, este orientată împotriva sursei care a produs frustrarea, însă, dacă sursa reprezintă o forţă puternică, inhibând agresivitatea, aceasta tinde să se elibereze asupra unui obiect slab, lipsit de apărare. Cu cât frustrarea este mai puternică şi tendinţele agresive vor fi mai accentuate, cu atât individul, grupul, colectivitatea vor fi mai tentaţi să transforme alţi indivizi, grupuri, colectivităţi în ţapi ispăşitori. În cazul regimurilor fasciste şi al minorităţilor etnice, studiile au arătat că primele, puternic frustrate, generează un nivel ridicat de agresivitate în cadrul colectivităţii; aceasta, neputând să se orienteze spre sursa frustrării, este transferată asupra ţapului ispăşitor, adică asupra minorităţilor etnice.

Găsirea unui ţap ispăşitor, dacă este considerată numai prin prisma identificării unui duşman real sau nu, deţine şi funcţia de stabilire şi menţinere a identităţii sociale a grupurilor minoritare. Propusă de Lewis Coser[37], teza aceasta porneşte de la faptul că grupurile ce trăiesc în conflict şi persecuţie, în special minorităţile, resping adesea orice încercare de apropiere sau toleranţă din partea majorităţii, întrucât, găsind în aceasta un duşman extern,

este menținută unitatea grupului prin conştientizarea de către membri a unui scop vital: lupta cu duşmanii din exterior. Ca o alternativă la *duşmanul extern*, Coser vorbeşte şi despre conceptul de *duşman intern*, referindu-se la grupurile care au tendința de a nega faptul că înfrângerea lor este cauzată de puterea mai mare a adversarului, întrucât aceasta ar însemna acceptarea propriei slăbiciuni. Astfel începe căutarea „duşmanului“ printre membrii proprii, a „trădătorului“ care stânjeneşte unitatea şi acțiunea coordonată împotriva inamicului extern.

Această teorie este aplicată în studiul conflictului dintre antisemiți şi evrei. Antisemiții justifică persecutarea evreilor prin agresivitatea şi spiritul răzbunător al acestora din urmă, însă, de fapt, ei văd în opozanți tot ceea ce le provoacă suferința, incluzând aici şi instinctele lor inconştiente. Amenințarea imaginară conduce la o regrupare a antisemiților prin aderarea la comunitatea reală a oamenilor însuflețiți de aceleaşi sentimente (cazul Germaniei sau al anticomuniştilor din SUA). Unele tipuri de antisemitism, ca şi alte forme de prejudecată, au importante funcții pentru cei care au probleme la nivelul identității grupale: cel care nu aparține vreunui grup, prin direcționarea ostilității sale difuze spre o anumită țintă, încearcă să găsească un punct de sprijin într-o lume pe care nu o înțelege. Prejudecata, în sens parsonian, nu numai că este dirijată de indivizi către anumite grupuri, ci chiar poate deveni un fenomen al atitudinii grupului format din acele persoane, în sensul că, în loc ca un individ să fie sancționat de membrii grupului său că are prejudecăți, el este blamat pentru că nu are.

Etnocentrismul este un alt factor explicativ al diferendelor interetnice. Fiind definit ca o loialitate intensă şi necritică față de propriul grup etnic sau național asociată cu desconsiderarea altor grupuri etnice sau naționale, etnocentrismul are efecte contrare asupra indivizilor, grupurilor şi societăților. El întăreşte patriotismul şi naționalismul şi protejează identitatea etnică, dar, în acelaşi timp, alimentează rasismul, descurajează schimbarea şi blochează împrumuturile culturale; în anumite condiții promovează stabilitatea culturală, iar în altele poate duce la colapsul unei culturi şi la dizolvarea unui grup. În acest context, intensitatea etnocentrismului variază de la formele paşnice la cele megalomanice şi beligerante. Transmiterea atitudinilor etnocentriste poate fi făcută de la o generație la alta prin intermediul socializării: cea mai mare parte a transmisiei se face în mod informal, însă anumite elemente sunt infiltrate şi în sistemul educațional sau sunt vehiculate prin mijloacele de comunicare în masă.

Legat de conceptul de *etnocentrism*, este acela de ***xenofobie***, ca atitudine de teamă, respingere şi/sau ură față de persoanele străine de grupul etnic din care face parte subiectul[38]. Xenofobia este un fenomen individual şi colectiv, o componentă a relațiilor interetnice, o formă particulară extremă de manifestare a prejudecăților şi a discriminărilor etnico-rasiale, a etnocentrismului. Obiectul comportamentului xenofob este *străinul* ca persoană aparținând unor popoare sau entități politico-statale diferite de ale subiectului sau concetățeni de altă rasă, naționalitate şi etnie din cadrul aceleiaşi entități statale.

Având în vedere toate acestea, pot fi conturate trei modele de evoluție a relațiilor interetnice[39]:

1. ***asimilarea*** – grupurile noi de imigranți adoptă atitudinile şi limba comunității dominante;

2. ***oala etnică*** – culturile diferite şi perspectivele particulare ale grupurilor etnice dintr-o societate se contopesc;
3. ***pluralismul cultural*** – grupurile etnice există separat şi participă la viaţa economică şi politică. Aceasta este soluţia promovată în ultimii ani de teoreticienii preocupaţi de evoluţia fenomenului etnic.

Concluzia ce se impune aplicând modelele de mai sus spaţiului Europei de Est este aceea că, în prezent, se constată reproblematizarea ideii naţionale sub impactul a două fenomene contrare: pe de o parte, creşterea în intensitate a tendinţei integrative din vest, iar pe de altă parte, procesele dezintegrative din est concretizate în fenomene contrare intenţiei Comunităţii Europene. Astfel, estul Europei se confruntă cu destrămarea vechilor identităţi economico-sociale, ideologice, militare şi chiar statale, cu redimensionarea problemei minorităţilor etnice şi transformarea ei într-o importantă miză politică, cu creşterea în intensitate a proceselor şi mişcărilor separatiste şi, nu în ultimul rând, cu revenirea puternică a naţionalismelor revendicative şi restauratoare, alături de tensiunile interetnice (exemplu: fosta Iugoslavie şi fosta URSS). Aşadar, orice studiu asupra fenomenului etnic va trebui să aprofundeze aceste problematici, astfel încât să se identifice cu precizie riscurile şi ameninţările la adresa securităţii naţionale, dar şi soluţiile de rezolvare a potenţialelor sau deja-existentelor conflicte interetnice.

Etniile sunt entităţi culturale. Presiunile împotriva lor sunt foarte mari şi există pericolul ca ele să fie asimilate nu atât de etniile majoritare din cadrul statelor naţionale (sau federale), cât mai ales de procesul de mondializare. Este posibil ca, pentru a ieşi din condiţia de minoritar, individul etnic să caute să devină rapid cetăţean mondial.

De aceea, putem estima că, în viitor, va creşte presiunea etniilor, mai ales a minorităţilor etnice, în două direcţii:

- ca modalitate de diminuare a rolului statelor naţionale şi, respectiv, al naţiunilor-stat;
- ca sprijin în grăbirea procesului de globalizare, bănuind că, prin globalizare, va creşte importanţa factorului etnic local.

Configuraţia fenomenului etnic este determinată de un set de interogaţii axate în principal pe:

- nevoia de identitate;
- cultura şi sistemele de valori (limbă, obiceiuri, folclor etc.), ca liant colectiv şi suport al forţei, individualităţii şi mentenanţei sociale;
- interesul naţiunilor-mamă de a reuni întreaga naţiune într-un stat unitar sau de a le menţine identitatea, uneori transformându-le în „coloană a 5-a“, în statele din care acestea fac parte;
- presiuni ale unor grupuri prin care se urmăreşte crearea unor tensiuni menite să ducă la conflicte şi să slăbească statele de drept, de regulă, în profit propriu sau, oricum, în defavoarea statelor respective;
- resiuni ale globalizării

B4. Configuraţia diferendelor etnice

1. Care sunt principalele forme de manifestare?

- Extremismul non-violent;
- Intoleranţa;

- Autoizolarea;
- Refuzul dialogului cu celelalte etnii sau cu etnia majoritară;
- Ostilitatea;
- Boicotarea;
- Diversiunea;
- Terorismul etnic;
- Violența directă.

2. Care pot fi consecințele?

- Federalizarea statelor naționale;
- Fărâmițarea statelor unitare;
- Redistribuiri teritoriale între state;
- Confruntări violente, război, mari mişcări de populații etc.

3. Ce suport pot avea soluțiile posibile?

Suportul soluțiilor non-violente ale diferendelor etnice se înscrie într-un concept foarte larg, care trebuie să aibă în vedere, deopotrivă, drepturile omului, drepturile societăților şi ale entităților omeneşti, tradițiile, raporturile sociale, raporturile între state, dreptul şi legea universală a protecției vieții.

Globalizarea poate fi percepută şi definită în mai multe moduri: ca proces necesar de interconecare a sistemelor de valori, pe această bază consolidându-se unitatea lumii (în diversitatea ei); ca interconexiune a centrilor de putere mondială, în vederea stabilizării situațiilor conflictuale defavorabile intereselor lor, situații între care se situează şi diferendele etnice; ca mondializare economică; ca mondializare informațională; ca multiculturalism.

Fiecare din aceste aspecte ale mondializării va avea efecte dintre cele mai diferite. Deşi mondializarea, în mod normal, ar trebui să ducă la stingerea diferendelor etnice, este posibil ca efectul să fie tocmai invers. În unele părți, probabil, diferendele etnice vor fi diminuate şi chiar înlăturate pentru o perioadă de timp. În altele, nu va fi însă posibil aşa ceva, întrucât, se ştie, mondializare nu înseamnă egalare, uniformizare, iar lumea este împotriva uniformizării şi egalării. Oamenii au nevoie de diferențieri, de multe ori, ceea ce-i uneşte nefiind ceea ce le este comun, ci, dimpotrivă, ceea ce îi diferențiază.

De aceea, este posibil ca, în anumite etape şi în anumite zone geografice, temporar, globalizarea să aibă efecte pozitive în planul depistării, prevenirii şi stingerii sau diminuării riscurilor confruntărilor etnice, în timp ce, în alte etape şi în alte locuri (sau chiar în aceleaşi locuri), diferendele să se accentueze, să apară altele noi, ele înlănțuindu-se aşa cum au făcut-o mii de ani, între bine şi rău.

Ameliorarea condițiilor economice, informatizarea societăților, respectarea drepturilor omului şi introducerea unei legislații democratice se pare că reprezintă una din modalitățile cele mai eficiente pentru prevenirea confruntărilor etnice. Deci zonele cele mai stabile din punct de vedere economic şi informațional vor fi şi cele cu mai puține conflicte etnice, în timp ce zonele sărace vor continua să rămână încă mulți ani focare de tensiuni şi conflicte etnice. Dar bogăția şi sărăcia nu sunt unicii factori care condiționează diferendele etnice. Unele zone, cum ar fi cele foste regiuni tampon (de siguranță strategică) între marile imperii, cele de confruntare, precum şi coridoarele de migrații, constituie, prin tradiție, spații ale diferendelor. În aceste zone – între care se înscriu şi cea a Balcanilor, a

Caucazului, a Orientului Apropiat, zona Kurdă - vor rămâne instabile şi, în împrejurări potrivite, vor evolua spre conflict.

Extinderea Uniunii Europene şi ridicarea din punct de vedere economic a zonelor care actualmente sunt conflictuale vor contribui la reducerea tensiunilor etnice, dar nu le vor soluționa. Bunăstarea economică va estompa pentru o vreme tendințele etniilor spre confruntare, dar mai devreme sau mai târziu, etniile nu se vor mulțumi cu lipsa de identitate.

În acest sens, este foarte posibil ca actualele zone de criză – îndeosebi în Balcani – să scadă în intensitate şi să apară altele noi, în altă parte.

Este posibil ca, în țările foarte stabile în acest moment, să apară, în timp, focare ale unor tensiuni etnice. Deja în unele țări nordice are loc o întoarcere foarte accentuată la obiceiuri din vechime; în aceste țări (Danemarca, Norvegia, Suedia, Belgia, Olanda, Finlanda), oamenii redescoperă cine au fost strămoşii lor, îşi cântă din nou cântecele lor străvechi, se îmbracă de sărbători în costume naționale.

Recentele reacții violente la globalizare este un semnal care trebuie luat în seamă.

Balcanii sunt numiți, în unele lucrări[40], zona de sânge şi de foc a Europei. Aşa a fost. Aşa este. Se pare însă că Europa a înțeles care este soluția pentru Balcani: **respectul**. Nu atât ridicarea ei economică (fără îndoială o astfel de redresare este absolut necesară şi fără ea nu se poate face mare lucru), cât conlucrarea țărilor din Europa de Vest cu țările din Balcani, în numele unor valori europene comune. Pentru că, la urma urmei, de aici s-au ridicat multe din valorile europene.

Aspectele confruntărilor etnice din Balcani țin mai ales de teritoriu. Popoarele de aici s-au războit totdeauna pentru teritoriu. Amestecul celor din afară s-a datorat altor interese care țin de controlul strategic (şi economic) al zonei. Ambele cauze ale conflictelor etnice din Balcani vor exista şi în viitor. Dar, după investiții masive în zonă, cel puțin pentru o vreme, ele se vor diminua.

C. CUM SE MANIFESTĂ ŞI CUM VA EVOLUA FENOMENUL ETNIC ÎN ROMÂNIA

C1. Etniile din România şi problemele lor

România este stat național, suveran şi independent, unitar şi indivizibil[41]. În țara noastră, alături de români şi împreună cu ei, trăiesc şi alte etnii (Anexa nr. 6), care se bucură de aceleaşi drepturi.

MAGHIARII

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială

La recensământul din 1992, maghiarii numărau 1.625.500 persoane. Numărul lor s-a diminuat, în 1992 față de 1977, cu 89.000 persoane (5,2 %),

din cauza sporului natural scăzut, dar şi din cauza emigraţiei care, îndeosebi după 1980, s-a intensificat. Cea mai mare parte dintre aceştia – 68.000 persoane – au emigrat în perioada 1977 – 1992, din care aproape jumătate între anii 1988 – 1990.

Tot în 1992, s-a constatat că din 1.625.500 persoane, 1.603.900 maghiari (98,7%) sunt concentraţi în zone intracarpatice – Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş – şi numai 21.000 persoane (1,3%) se află în celelalte provincii. (Anexa nr. 6)

Maghiarii reprezintă majoritatea populaţiei aparţinând etniilor conlocuitoare, altele decât cea română, din ţară. În 1930, proporţia maghiarilor în rândul tuturor celorlalte naţionalităţi conlocuitoare era de 45,1 %. Această proporţie a crescut la 67,7 % în 1992, pe seama emigrării masive a evreilor şi germanilor.

Există mai multe categorii de etnii în România, aşa cum există, de altfel, în aproape toate ţările din Europa. Mai toate etniile din România (în afară de cea română) sunt un rezultat al migraţiilor de odinioară sau al colonizărilor succesive. **Maghiarii** au venit în Transilvania din Câmpia Panoniei, unde s-au stabilit iniţial, în 896, dar mai ales după ce au fost învinşi la Lechfeld, lângă Ausburg, la 10 august 955, de Otto I, fiul lui Henric Păsărarul[42]. După această dată şi-au intensificat acţiunile în Transilvania, o parte din ei stabilindu-se aici, unde au fost tot timpul minoritari.

Secuii au fost colonizaţi în secolele XII – XIII în zona Covasna, Harghita şi o parte din Mureş, unde se află şi azi.

Etnia maghiară şi, în ultimul timp, cea ucraineană – au un stat nucleu, un stat naţiune, de care sunt legate foarte strâns, care le protejează şi, în acelaşi timp, le fixează obiectivele strategice, considerându-le un fel de „coloană a 5-a“ în interiorul României. Spre exemplu, obiectivul etnic strategic pentru următorii 5 – 10 ani al Ungariei este ***consolidarea unităţii maghiarilor de pretutindeni şi în special a celor din spaţiul pe care ei îl numesc Bazinul Carpaţilor***[43].

Tendinţe şi comportament

Dintre toate naţionalităţile conlocuitoare de pe teritoriul român, singura care a pus, pune şi va pune totdeauna probleme cu totul deosebite este cea **maghiară**[44]. Aceste probleme sunt de două feluri:

- Care ţin de condiţia maghiarilor cetăţeni ai României, îndeosebi a celor din Transilvania;

- Care ţin de revizionismul maghiar în general şi îndeosebi de cel care se referă la spaţiul din Bazinul Carpaţilor pe care ungurii îl consideră arealul de drept şi de fapt al maghiarimii.

În principiu, problemele care ţin de condiţia maghiarilor din România nu sunt generatoare de tensiuni şi de conflicte interetnice şi nici de altă natură. Condiţia maghiarilor din România este aceeaşi ca a românilor şi a altor etnii, ba chiar mai bună, întrucât comunitatea lor se zbate mai mult pentru obţinerea unor drepturi şi chiar a unor privilegii, pornindu-se de la principiul discriminării pozitive. Totuşi, problema condiţiei este folosită ca pretext pentru dezvoltarea strategiilor de atac împotriva unităţii şi caracterului naţional al statului român. În unele publicaţii din Ungaria este formulată foarte clar această strategie a

destrămării statelor formate după primul război mondial. În altele, doar se sugerează că numai aceasta ar fi soluția.

Deci problema cea mai gravă generatoare de tensiuni în spațiul Carpaților este cea a revizionismului maghiar, manifestat de unele cercuri. Nu este adevărat că un astfel de revizionism ar fi dispărut. El nu a dispărut, nici nu s-a diminuat, ci, dimpotrivă, a crescut. Se manifestă însă sub alte forme, cei interesați folosindu-se la maximum de oportunitățile create de conceptul de globalizare a economiei, informației şi culturii, de cel de regionalizare (maghiarii sunt cei mai fervenți susținătorii ai euro-regiunilor) şi de integrare.

Obiectivele urmărite în prezent de revizionismul maghiar sunt, în principiu, următoarele:

1. Menținerea şi consolidarea unității maghiarilor din toată lumea şi îndeosebi din țările vecine Ungariei (legea adoptată la Budapesta pentru acordarea legitimației de maghiar etnicilor maghiari din țările vecine, mai puțin celor din Austria);

2. Dezvoltarea, în continuare, în țările vecine (dar şi în Occident) a unor structuri culturale şi politice foarte puternice care să întrețină în aceste țări ideile hungarismului şi ale „dreptului“ istoric asupra Bazinului Carpaților;

3. Dezvoltarea învățământului în limba maghiară, îndeosebi în acele zone (Voivodina, Slovacia, Ucraina Subcarpatică şi, mai ales, Transilvania), pe toate treptele, şi subvenționarea acestuia şi de către statul maghiar (spre exemplu, în 1999, a fost alocată pentru învățământul în limba maghiară în afara granițelor Ungariei suma de 30 miliarde de forinți);

4. Realizarea unor autonomii teritoriale (sau măcar administrative) în toate zonele din țările vecine unde locuiesc şi maghiari într-o proporție de cel puțin 20 %;

5. Inducerea în Occident a unei imagini potrivit căreia comunitatea maghiară din Transilvania este lipsită de drepturi democratice, persecutată şi umilită, deşi ea este creatoarea Transilvaniei moderne, ca entitate cu totul deosebită în acest spațiu, aducând adesea în sprijinul acestei afirmații lucrarea Lui Samuel P. Huntington, „Ciocnirea civilizațiilor“;

6. Propunerea sau inducerea unor soluții (sub formă de sugestii sau dezbateri ştiințifice[45]) care să determine presiuni externe în vederea federalizării statului român, dar nu pe criterii etnice, ci pe criterii economice şi de mentalitate;

7. În final, obținerea unei „soluții politice teritoriale“[46], adică a unei decizii corespunzătoare (favorabile Ungariei) a marilor puteri.

Încă din anul 1999, s-a propus instituirea „Certificatului de maghiar“, ca modalitate de a reuni în acelaşi spațiu spiritual şi sub aceleaşi idealuri ale luptei împotriva deciziilor de la Trianon, a celor 6 milioane de maghiari care trăiesc, potrivit publicației pe Internet „Nemzet“, în afara frontierelor actuale ale Ungariei. „Pentru maghiarii din lume, putem realiza un **„certificat de membru al națiunii“**, iar acest lucru ar trebui înfăptuit până în anul 2000. (Anexa nr.8) Pentru aceasta nu este necesară o „suprimare“ spectaculoasă a legilor Trianonului, nici măcar o majoritate parlamentară de două treimi. Este necesară doar voința națională şi decizia guvernului.“[47]

Din cele de mai sus, rezultă, în mare măsură, şi tipurile de diferende interetnice care pot fi generate de etnia maghiară din România. Aici există două puncte de vedere.

Primul dintre acestea este că nu etnia maghiară din România este generatoare de posibile diferende interetnice, ci statul-mamă, adică Ungaria, care ar acționa în acest sens, după toate aparențele, potrivit unui plan pe termen lung, prin toate mijloacele posibile: guvern, parlament, ong-uri, diasporă, organisme internaționale, presă, televiziune, sistem de învățământ, cultură şi mai ales prin organizații politice şi culturale înființate în toate țările unde există maghiari, îndeosebi în cele vecine Ungariei.

Al doilea punct de vedere susține că cvasitotalitatea maghiarilor, indiferent unde s-ar afla aceştia, sprijină, într-o formă sau alta, ideile revizionismlui maghiar.

Analiza confruntărilor interetnice de la Târgu Mureş din 19 - 20 martie 1990 confirmă ambele puncte de vedere. Fără a acuza toți maghiarii din România de revizionism, trebuie să subliniem că „... problema maghiarilor reprezintă o iminentă bombă politică interetnică."[48]

Există deja diferende etnice, îndeosebi în Transilvania, între etnia maghiară (conducătorii acesteia) şi populația majoritară română în următoarele domenii:

- Proprietatea;
- Patrimoniul cultural şi moral;
- Statusul social;
- Dreptul istoric asupra spațiului transilvan;
- Limba oficială a statului;
- Statutul României de stat național unitar[49];
- Dreptul la autoguvernare.

Punerea în discuție a unui concept privind realizarea autonomiei Ținutului Secuiesc a fost, pentru început, un prim pas menit să spargă unitatea statului român sau măcar să pună sub semnul îndoielii acest lucru. În acest sens, există vreo trei proiecte între care cel mai important este al dr. Csapo I. Josef intitulat „Statutul Ținutului Secuiesc" (Anexa nr.7)

GERMANII (saşii, şvabii)

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială[50]

Evoluția demografică a populației de naționalitate germană din România[51]:

1910 - 800.000; 1930 - 633.488 (4,44% în populația totală); 1956 - 384.708 (2,20%); 1966 - 382.595 (2,00%); 1977 - 359.109 (1,67%); 1992 - 119.462 (0,52%).

Numărul populației de naționalitate germană a cunoscut o reducere accentuată în ultimele şase decenii, cu peste o jumătate de milion de persoane, astfel încât la recensământul din 1992 numărul lor era de 119.462 persoane (din care 6630 şvabi şi 1708 saşi), reprezentând mai puțin de 1/5 din numărul înregistrat la recensământul din 1930. Proporția lor în populația totală a scăzut de la 4,44% în 1930 la 0,52% în 1992.

Diminuările de populație de naționalitate germană au fost mai mari în perioada 1930-1956, când numărul lor a scăzut cu 249 mii persoane (datorită consecințelor ultimului război mondial), precum şi în perioada 1977-1992 când

numărul lor s-a redus cu 240 mii persoane (datorită acordului dintre România şi Germania, în anii '70 a început „exportul” masiv al etnicilor germani din România - între 7.000 şi 11.000 de persoane au fost cumpărate anual pentru 10.000 de mărci germane[52]; migrării externe masive de la sfârşitul anilor '80, autorităţile fiind obligate să promoveze o politică de emigrare permisivă faţă de etnicii germani).

Între anii 1956-1977 a avut loc o uşoară scădere (datorită nivelului ridicat al fertilităţii, dar şi a unei reduceri a emigrării).

În Bucureşti, numărul germanilor a scăzut de la 14,4 mii persoane în 1930 la 4,4 mii persoane în 1992.

Realităţi, tendinţe, comportament

Aportul la dezvoltarea socială, economică şi în special culturală este remarcabil. Experienţa saşilor a ajutat dezvoltarea forţelor de producţie din Transilvania, iar schimburile de produse meşteşugăreşti şi agricole a grăbit dezvoltarea oraşelor şi a agriculturii[53].

După 1918, şvabii şi-au declarat loialitatea faţă de noul stat român cu ezitări. Ei ar fi dorit să rămână în acelaşi stat cu şvabii de pe Dunăre, dar acest lucru nu mai era posibil: noile graniţe stabilite după cel de-al doilea război mondial ţineau seamă de populaţiile majoritare în aceste regiuni - românii, maghiarii şi sârbii.

După ce România, ca urmare a Dictatului de la Viena şi a ultimatumului Uniunii Sovietice (1940), a pierdut Transilvania de Nord, Bucovina de Nord şi Basarabia, s-a trecut la strămutarea germanilor din regiunile care au revenit Uniunii Sovietice. În 1940, minoritatea germană a obţinut o Lege a grupurilor etnice. În general, aceasta conţinea drepturile colective pe care minoritatea le ceruse deja din 1918.

La sfârşitul războiului, în 1945, după ce mulţi germani din România au pierit în război şi în deportare, au început şi exproprierile economice ale minorităţii germane. Minoritatea germană şi-a pierdut în România toate drepturile. În 1950 germanii din România au reprimit dreptul la vot, dar numai în 1956 şi-au redobândit casele şi gospodăriile de la sate[54].

Regimul comunist, la fel de dur atât cu românii, cât şi cu minorităţile, şi puternica opresiune la care erau supuşi au condus la dizolvarea bunăstării economice tradiţionale şi a siguranţei existenţei minorităţii germane, având ca urmare un exod masiv spre locurile obârşiei sale. Agresiunile naţionalismului, agravarea inegalităţilor, extinderea marginalizării şi valurile uriaşe ale migraţiei au constituit noi izvoare destabilizatoare.

Procesul de reformă (după 1989) a inclus şi rezolvarea problemelor minorităţilor naţionale, prin acordarea drepturilor şi libertăţilor specifice condiţiei de minoritate[55]. Acest proces trebuie să aibă la bază:

- un cadru economico-legislativ capabil să susţină anumite costuri sociale (în special învăţământul, cultura, presa, religia);
- un cadru politico-instituţional democratic, o nouă dinamică a politicii externe, care să urmărească redefinirea cadrului relaţiilor bilaterale şi un comportament diferit în faţa CSCE, Consiliului Europei ş.a.

În acest context se înscrie şi întâlnirea la nivelul secretarilor de stat din cadrul celei de a VII-a Sesiuni a Comisiei guvernamentale româno-germane pentru probleme privind etnicii germani din România, care a avut loc la Bonn

în perioada 29 iunie-1 iulie 1999, precum şi recenta vizită a premierului român la Berlin (iulie 2001), unde a participat la lucrările Consiliului de Cooperare Economică Româno-German.

Toate aceste contacte asigură stimularea relaţiilor bilaterale româno-germane, prin semnarea unor noi acorduri de ajutor în domeniul social, economic, agricol şi medical. Totodată, se urmăreşte adaptarea politicii guvernelor ambelor ţări de sprijinire a etnicilor germani din România la condiţiile reale economice, sociale şi politice existente, precum şi încurajarea şi dezvoltarea colaborării ştiinţifico-culturale realizată printr-o strânsă colaborare[56].

ŢIGANII

Date statistice, dinamică, distribuţie teritorială

GYPSY *(engl.) - termen folosit pentru a defini grupuri etnice formate prin dispersia grupurilor comerciale, nomade (şi a altora) din India, la începutul secolului X şi amestecarea lor cu grupuri europene şi de alte origini în timpul răspândirii lor în diasporă. Acest termen, împreună cu alte câteva variante europene - ŢIGAN, GITAN, ZIGEUNER - considerat de mulţi că are o conotaţie peiorativă.*

RROM *- un membru aparţinând grupului.*

RROMI *- mai mulţi membri sau grupul ca întreg.*

RROMANI *- limba vorbită de romi. Folosit, de asemenea, ca adjectiv.*

SINTI *- rromi stabiliţi cu mult timp în urmă în spaţiul german.*

GADJO *- termen folosit de rromi când se referă la nerromi.*

Federaţia etnică a Romilor din România apreciază numărul ţiganilor la 2,5 milioane persoane, adică 10% din populaţia ţării. Evident, cifra este exagerată. O altă cifră care se vehiculează este 1,5 milioane persoane. Această cifră pare mai apropiată de realitate, dar nu este rezultatul vreunui recensământ sau al vreunei investigaţii serioase.

Elena şi Cătălin Zamfir apreciază populaţia ţiganilor ca fiind de 1.010.000 adică 4,6% din numărul total al locuitorilor. Numai în Bucureşti se estimează că există în jur de 5-600.000 de ţigani la o populaţie de 3.000.000 locuitori. Populaţia de romi înregistrată la recensământul din ianuarie 1992 a fost de 401,1 mii persoane, crescând, faţă de datele recensământului din 1977, cu 80,2%. Modificările în numărul de romi între ultimele două recensăminte sunt însă diferite între sat şi oraş: sat - 56,1%; oraş - 31,9%

Tendinţe şi comportament

Principalele caracteristici ale ţiganilor sunt următoarele:

- nu au o entitate politică proprie;
- nu au un teritoriu propriu (sunt dispersaţi în întreaga Europă);
- împărtăşesc o identitate[57] impusă (marginalizare politică şi socială);
- segment mai mult sau mai puţin deviant al societăţii;
- formele de identitate: închise, tradiţionale - au dus la marginalizarea comunităţilor de ţigani;
- văzuţi ca grup contracultural, contestatar al normelor şi valorilor fundamentale ale societăţii;
- 2/3 în Europa centrală şi de est şi în Balcani.

Pentru ţigani, se pune tranşant problema integrării lor în civilizaţia românească sau, dimpotrivă, respingerea lor şi tratarea lor în continuare ca o etnie care nu se poate integra în societate şi care va trăi în continuare aşa cum a trăit ea de mii de ani, punând probleme grave convieţuirii sociale cu populaţia majoritară şi cu celelalte etnii.

E drept, la ora actuală, există încă o confuzie între asimilare şi integrare (în ceea ce-i priveşte pe ţigani). Oricum, integrarea lor în societatea civilizată înseamnă renunţarea la tradiţiile nomade, precum şi la multe alte tradiţii, îndeosebi la cele care ţin de respingerea învăţământului şi a culturii moderne.

Aparent, ţiganii nu constituie şi nu pot constitui un pericol grav la adresa securităţii naţionale, decât în măsura în care îngroaşă lumea interlopă, a traficanţilor de droguri, a criminalilor şi infractorilor. Această lume nu are nimic comun cu etnia ţiganilor, dar ei se integrează mai uşor într-o astfel de societate, decât în una unde se cere efort intelectual îndelungat, perseverenţă, muncă.

Din acest punct de vedere, comportamentul ţiganilor, necontrolat şi nesupus legilor, poate duce la destabilizări foarte grave. În anumite localităţi şi zone, ei pot deveni chiar populaţia majoritară, datorită natalităţii sporite.

UCRAINENII

Date statistice, dinamică, distribuţie teritorială

La recensământul din 7 ianuarie 1992, ucrainenii[58] numărau 65.800 persoane, situându-se pe locul patru între minorităţile din România, după maghiari, romi (ţigani) şi germani. Numărul lor a crescut de la 45.900 persoane în 1930, la 60.500 în 1956 şi la 65.800 în 1992 (aici incluzându-se şi cei ce s-au declarat ruteni sau huţani). Proporţia lor în totalul populaţiei din ţara noastră a rămas, în perioadele analizate, de 0,3 %.

Ucrainenii trăiesc în marea lor majoritate în comune. Ei sunt concentraţi mai ales în judeţele Maramureş, Suceava, Timiş, Caraş-Severin, Tulcea, Satu Mare (în proporţie de 6,8 % din totalul populaţiei judeţului Maramureş şi în proporţii mai mici în celelalte judeţe). De reţinut că peste jumătate din numărul ucrainenilor s-a înregistrat în Maramureş (55,8 %).

Tendinţe şi comportament

Ucrainenii sunt ataşaţi strâns spaţiului în care trăiesc. Nu au tendinţe migraţioniste şi nici de asociere în organizaţii subversive, antistatale. Cu toate acestea, trebuie luată în calcul probabilitatea coagulării unor tendinţe de alăturare la conaţionalii lor de peste graniţa de nord şi est a ţării, în momentul apariţiei unei evoluţii autonomizante din partea altor naţionalităţi conlocuitoare din România, mai ales că Ucraina face presiuni în acest sens, ea deznaţionalizând aproape în totalitate etnia română de pe teritoriul ocupat în 1940.

Surprizele pot fi prevenite, dacă se au în vedere, tot timpul, trăsăturile individuale ale etniei: ardoarea combativă, temeritatea, încrederea în forţele proprii, nestăvilirea în gesturi, instinctualitatea, mai mult decât raţionalitatea, şi se ţin sub control colectivităţile cu potenţial latent mai mare de implicare în asemenea situaţii.

Comportamentul lor în interiorul comunităților ucrainene este unul normal. Ei trăiesc în localități aproape închise şi participă în proporția cea mai mare la activitatea economică a județelor. Sunt foarte muncitori, disciplinați, cooperanți. Nu dau naştere la conflicte interetnice şi nici nu creează tensiuni pe plan local, în raporturile cu autoritățile administrative şi de stat.

RUŞII-LIPOVENI

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială

În 1992, aceştia numără 38.600 persoane, situându-se pe locul cinci între minorități, după maghiari, romi, germani şi ucraineni. Numărul lor, incluzând cele 30.600 persoane care s-au declarat în 1992 lipoveni, s-a redus în perioada 1930-1956 cu 12.000 (datorită emigrării), la ultimul recensământ situându-se la nivelul anului 1956. Ei reprezintă în prezent 0,2% din populația României şi trăiesc preponderent în mediul rural. Proporția celor care trăiesc în urban a înregistrat o uşoară descreştere. În perioada 1930-1992, ruşii-lipoveni din Capitală au scăzut de la 3.700 la 1.200 persoane.

Sunt răspândiți în nouă județe din România. Aproape 9/10 dintre ei locuiesc în județele Tulcea, Constanța, Iaşi, Suceava şi Brăila. În Tulcea se găsesc peste jumătate din persoanele de naționalitate rusă (7,5 % în ponderea județului).

În ultimii 25 ani, a crescut în rândul acestei naționalități numărul persoanelor de sex feminin. Per total născuți vii, predomină însă născuții vii de sex masculin, care îi depăşesc în proporție pe născuții vii de sex masculin români. Ruşii-lipoveni au o proporție ridicată (62,4 %) de populație adultă de 15-59 ani, mai mare decât cea din 1977.

Proporția celor fără şcoală absolvită este la ei de 10,4 %, deşi numărul absolvenților învățământului secundar a înregistrat o creştere semnificativă în perioada 1977-1992. Ruşii-lipoveni aveau, în 1992, un procent de 6,9 % analfabeți, din care 3/4 vârstnici.

Din punct de vedere al religiei, aceştia s-au declarat 62,2 % creştini de rit vechi şi 31,8 % ortodocşi.

A crescut în 1992, față de 1977, populația activă la ruşii-lipoveni.

Tendințe şi comportament

Ruşii-lipoveni nu manifestă tendințe emigraționiste, ci doar de uşoară deplasare din urban în rural. În condițiile inițierii unor acțiuni din exterior, de destabilizare zonală, de sabotare a activității economice şi politico-administrative, este posibilă atragerea lor, implicarea în acte diversioniste, destabilizatoare, antistatale, chiar şi numai pe fondul consumului exagerat de alcool şi al apartenenței la etnia rusă, descendentă din Imperiul sovietic, care, nu este exclus să-şi fi creat, pe teritoriul României, în deceniile staliniste, structuri informative şi de acțiune teroristă, în prezent bine conservate. De altfel, Rusia a cultivat cu insistență, după 1990, relațiile cu o parte a populației din nordul Dobrogei, care, explicabil, şi-a stabilit o nouă denumire a naționalității, de ruşi-lipoveni, deşi, de secole, ei s-au numit ori lipoveni, ori ruşi[59].

Activitatea lor principală – pescuitul (dar nu numai) – le conferă disponibilitatea spre cooperare de grup şi solidaritate grupală şi etnică. Unele

conflicte, de mici dimensiuni, se nasc îndeobşte pe fondul consumului de alcool. Păstrători ai unor trăsături de cultură morală ale poporului rus, ca sentimentul datoriei, onoarei, onestității, sacrificiului şi modestiei, înfruntării cu stoicism a vitregiilor naturii şi vieții, ruşii-lipoveni manifestă loialitate față de statul român şi respect față de autorități. Ei îşi îndeplinesc cu conştiinciozitate obligațiile ce le revin față de societate şi nu intră în conflict cu membrii altor comunități. Anumite conflicte, de însemnătate redusă, ce apar uneori, îşi au cauzele în disfuncționalități organizatorice, administrative, în competiția pentru resursele insuficiente, în sarcinile de lucru etc. şi au un impact limitat asupra coeziuni inter şi intraetnice sau de grup.

SLOVACII

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială

În 1992 numărau 19.600 persoane. Ei s-au diminuat în perioada postbelică cu 3.700 persoane (15,9 %), datorită fertilității reduse şi emigrării, menținându-şi însă proporția de 0,1 % în populația totală. Majoritatea lor trăiesc în mediul rural, în județele Arad, Bihor, Sălaj şi Timiş.

La ultimul recensământ au înregistrat o proporție mai ridicată de copii născuți vii de sex masculin decât românii. Comparativ cu 1977, a scăzut ponderea tineretului în rândul populației de naționalitate slovacă şi a crescut ponderea celei adulte. A scăzut, de asemenea, populația activă slovacă, înregistrându-se o populație activă îmbătrânită.

În general, trăiesc în comunități închise, care îşi conservă foarte bine tradițiile şi obiceiurile etniei[60]. Sunt oameni harnici, destoinici, cu un standard economic ridicat, mai puțin grevat de degradarea generală a nivelului de trai, ca urmare a reculului economiei româneşti post-decembriste.

Tendințe şi comportament

Nu se constată o tendință de emigrare. Totuşi, dispunerea lor la granița de vest a țării, în județele unde proliferează de la o zi la alta activitățile ilegale, corupția şi crima organizată, constituie cadrul propice de influențare şi atragere a lor la acțiuni subterane, ce nesocotesc şi ocolesc legea.

În interiorul comunității slovace din țara noastră nu se constată conflicte, dizarmonie, lipsă de unitate. Cetățenii români de naționalitate slovacă sunt loiali statului nostru, iar în raporturile cu celelalte etnii vădesc un comportament corect, de conviețuire armonioasă, reciproc profitabilă.

BULGARII

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială

La ultimul recensământ, din 1992, bulgarii din România înregistrează 9.800 de persoane. Schimburile de populație realizate în temeiul acordului din 1940, prin cedarea către Bulgaria a unei părți din teritoriul Dobrogei, au condus la o reducere de peste cinci ori a celor 66.000 bulgari înregistrați în 1930 şi recenzați în 1956. Numărul lor s-a redus lent în perioada postbelică, astfel că în perioada 1956-1992, ei s-au diminuat cu 17,5 %, atingând, în 1977 şi 1992, o pondere de sub 0,1 % în totalul populației țării noastre.

În majoritatea lor trăiesc la sate, concentrați în județele Timiş, Arad şi Dâmbovița. În perioada 1977 – 1992, la naționalitatea bulgară s-au înregistrat la naşteri vii mai multe fete, decât băieți. Ca structură de vârstă, bulgarii sunt o populație îmbătrânită (având o proporție a tineretului de doar 14 %). Comparativ cu 1977, însă, în 1992 ponderea tinerilor în rolul minorității bulgare a fost mai ridicată. La fel, s-a înregistrat o pondere sporită a populației vârstnice de 60 ani şi peste. Bulgarii au o pondere foarte redusă (3 %) a femeilor cu cinci copii şi mai mult. Tot ei înregistrează în 1992 un număr mediu de copii sub nivelul care asigură reproducția simplă (cel puțin doi copii).

Privind structura populației active, notăm că bulgarii au scăzut în rândul acesteia, cu mențiunea că s-a redus, totodată, ponderea bărbaților acestei etnii în cadrul populației active. Totuşi, bulgarii au o rată brută de participare la activitatea economică în urban mare (47,4 %).

Tendințe şi comportament

Dificultățile economico-sociale acute ale statului bulgar, din ultimii ani, au stopat aproape complet fenomenul emigraționist la nivelul etniei sale trăitoare pe teritoriul României. Bulgarii din țara noastră mențin, totuşi, legături strânse economice, şi nu numai, cu conaționalii lor de la sud de Dunăre, ceea ce ar putea pune la îndoială loialitatea acestora față de statul român în momentul apariției şi dezvoltării, la noi, a unor conflicte interetnice şi a unor tentative de autonomie teritorială. Încă din 1991, într-un sondaj menționat de Times Mirror Survey, 52 % dintre bulgari considerau că „există teritorii ale altor țări care ne aparțin de fapt nouă“[61].

Nu se constată tendința de asociere în organizații subversive, care să lucreze în ascuns împotriva țării noastre.

În cadrul comunității bulgare din țara noastră, nu se evidențiază conflicte interne, tensiuni sau dezbinări. Bulgarii sunt cunoscuți ca oameni liniştiți, integrați pe deplin în societate, participanți activi la viața socială. Unele deviațe de la regulile propriei etnii sunt sancționate prompt, fără implicarea autorităților, ceea ce le face să treacă aproape neobservate. În raporturile cu comunitatea românească şi cu comunitățile de altă etnie, ei sunt foarte cooperanți, au o comportare corectă, ireproşabilă. Interacționările frecvente cu cetățenii români de naționalitate bulgară, în procesul muncii şi al vieții cotidiene, nu nasc tensiuni sau conflicte interetnice sau interindividuale. Comunicarea lor intercomunitară este bună, iar aportul la viața socială responsabil.

EVREII

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială

Minoritatea evreiască a înregistrat cea mai drastică reducere de populație între toate minoritățile, în ultimele şase decenii. Ea a scăzut numericeşte de la 452.000 în 1930, la circa 9.000 în 1992 (2 %). Aceasta se datorează faptului că a emigrat atât în timpul războiului, cât şi în perioada postbelică, între 1930–1956 consemnându-se o reducere de peste 300.000 persoane. Între 1956–1966, numărul evreilor a mai scăzut cu 100.000. Scăderea lor cu 34.000 în ultimii 25 de ani a avut loc ca urmare a emigrării şi fertilității reduse, datorate accentuării procesului de îmbătrânire. În ultimii ani

s-a relevat o tendință de atenuare a activității de emigrare evreiască (în 1977–1991 au emigrat doar 17.000 evrei).

Evreii trăiesc preponderent în oraşe şi municipii. Ei au emigrat masiv din zona intracarpatică şi Moldova, dar şi din Capitală, unde în 1930 constituiau 9,1 % din populația totală a acesteia (70.000 evrei la o populație de 768,7 mii persoane), iar în 1992 s-au înregistrat numai cu 3.900 persoane (0,2 %). În ultimii 25 ani, a scăzut mult numărul persoanelor de sex feminin de naționalitate evreiască. Structura acestei etnii arată îmbătrânită (o proporție de numai 3,8 % tineri şi 64,5 % bătrâni de 60 de ani şi peste).

O analiză a nivelului educațional al persoanelor acestei naționalități o situează la pragul cel mai de sus, cu cei mai mulți absolvenți de învățământ superior şi secundar din țară.

În 1992 a scăzut de cinci ori numărul celor care au declarat ca limbă maternă idiş. Cu toate că la recensământul din 1992 s-au declarat 9.000 evrei, ca practicanți de religie mozaică s-au declarat 9.700 persoane.

A scăzut populația activă din rândul evreilor, care, la ultimul recensământ, arată foarte îmbătrânită şi având o rată brută de participare la activitatea economică în urban foarte redusă (cea mai redusă dintre toate naționalitățile), iar în rural şi mai redusă.

Tendințe şi comportament

Puternic integrați în viața social-politică, economică şi cultural-ştiințifică a României, evreii care au mai rămas în țară nu au tendința de a emigra, asemenea celorlalți conaționali ai lor plecați în Israel în deceniile 5-9. Este justificată susceptibilitatea lor exacerbată la orice manifestare cu conotații şovine, etnice sau religioase, dacă se au în vedere discriminările la care aceştia au fost supuşi în anii războiului.

Asocierea la o „conspirație sionistă pe plan mondial” nu se susține cu argumente faptice, cel puțin în ceea ce ce-i priveşte pe evreii de astăzi din România. Sacrificându-şi propriile interese economice şi sociale, ei rămân totodată, pe deplin loiali statului român, care, în întreaga sa istorie, a fost tolerant, generos şi ospitalier cu evreii[62], ca şi cu celelalte etnii stabilite în spațiul carpato-danubian.

În cadrul comunității evreieşti din România, se remarcă o unitate deplină etnic-religioasă. Fii ai unui popor ales, dar şi stigmatizat, ei şi-au apărat şi îşi apără cu toată ființa propria religie, care deşi ni l-a dat pe Mântuitor, îl exclude din divinitate. Dinamici, creatori[63], inteligenți, speculativi, ei sunt, în acelaşi timp, puțin tentați de munca fizică, astfel că, practic, ocupă doar sectorul terțiar al economiei (comerțul, serviciile), cultura, arta, ştiința, unde au realizări excepționale. Atât de puțini în prezent, ei nu au conflicte cu celelalte etnii, conviețuind în deplină concordie atât cu românii, cât şi cu naționalitățile conlocuitoare din țara noastră.

Unele referiri istorice asupra raporturilor lor cu etnia majoritară în trecut sunt, din lipsă de informație sau voit, prezentate eronat. De exemplu, Paul Johnson, în „O istorie a evreilor” apărută în SUA, în 1987, dar tradusă fără nici o delimitare de neadevărurile pe care le conține, la Editura Hasefer, în 1999, cu sprijinul Guvernului României, afirmă că românii sunt „cei mai mari ucigaşi de evrei” (după Germania şi Austria, scrie totuşi acesta) „în Transilvania şi Ucraina”[64]. În realitate, calificativul respectiv trebuie atribuit horthyştilor unguri, care, după raptul teritorial din august 1940, au dus la pieire 60 % din cei

138.917 evrei trăitori în Transilvania de Nord. Atitudinea românilor față de naționalități este redată de Dinu C. Giurescu, în „România în anii celui de-al doilea război mondial”[65]: „În nici o țară dominată de nazişti nu a supraviețuit o aşa de mare proporție a populației evreieşti”. Chiar dacă evreii din Basarabia şi Bucovina de Nord au acționat vădit ostil față de ostaşii români la cedarea teritorială din 1940 (vezi cartea „Armata, Mareşalul şi evreii”[66] de Alex Mihai Stoenescu, apărută la Editura RAO, în 1998), devenind brusc o etnie opozantă românilor, răspunsul autorităților noastre a fost unul de protejare a evreilor din țară, de sprijinire a lor în activitatea de emigrare, de conviețuire paşnică.

CEHII

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială

Înregistrează un număr de 5.800 persoane în 1992. În perioada postbelică se reduc numericeşte la mai puțin de jumătate, mult mai rapid decât slovacii. Trăiesc majoritar în mediul rural, în județele Caraş-Severin şi Mehedinți[67].

În ultimii 15 ani, au o proporție ridicată de persoane de sex feminin şi de tineret, față de celelalte naționalități, dar şi un număr mediu de copii sub nivelul care asigură reproducția simplă. Ca atare, în viitor, ei vor continua să se reducă numeric, reprezentând o comunitate din ce în ce mai mică, cu impact redus în societatea românească.

Tendințe şi comportament

Numărul foarte restrâns îi face să fie extrem de coezivi în cadrul entităților teritoriale în care trăiesc. Ideea emigrării se mai întâlneşte doar la tineri, iar acolo într-o proporție nesemnificativă, datorită constrângerilor şi incertitudinilor de afirmare profesională şi socială la care sunt supuşi.

Comportamentul comunitar al cehilor din țara noastră este responsabil. Conservându-şi identitatea socio-culturală, valorile asociate acestei identități, manifestă un respect deosebit față de specificul celorlalte etnii, față de tradițiile, obiceiurile şi valorile lor, participă activ la viața socială, vădesc un simț patriotic dezvoltat. La nivelul etniei, tensiunile sunt ca şi inexistente, iar în relația cu celelalte naționalități nu se evidențiază confruntări majore.

SÂRBII

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială

Numărul lor este de 29.400 persoane. Ei sunt distribuiți îndeosebi la granița cu Iugoslavia, mai ales în județele Timiş şi Caraş-Severin. Localitățile din Clisura Dunării, până la intrarea fluviului în țară – Eşelnița, Şvinița, Elişova, Tişovița, Berzasca, Gornea, Moldova Veche, Moldova Nouă, Pojejena, Divici, Baziaş – sunt locuite de sârbi. Ei se ocupă cu agricultura şi mineritul. Unii dintre ei provin din comunitatea românilor vlahi de dincolo de Dunăre, dar cei mai mulți sunt sârbi, locuitori statornici, de sute de ani, pe aceste meleaguri. Caracteristica zonei este a confluenței de culturi. Banatul este, în general, o zonă a armoniei şi înțelegerii. Nimeni nu-şi arogă aici statutul de stăpân. De aceea, cu timpul, numărul maghiarilor (care au tendință

de dominare, de asimilare a altora şi de izolare) s-a redus din ce în ce mai mult. În sud-vestul țării, locuiesc, în acelaşi areal cu sârbii, câteva localități de cehi şi slovaci.

Tendințe şi comportament

Zona nu este conflictuală, datorită în primul rând influenței exercitate de nemți şi de românii bănățeni. Sârbii sunt statornici şi, în general, respectuoşi față de legile statului român, pe care îl consideră al lor şi pe care îl respectă. Totuşi, prin plecarea unui mare număr de nemți din Banat, s-a creat un dezechilibru, unele din casele acestora fiind ocupate de țigani, altele de afacerişti mărunți, de regulă certați cu legea. Înainte de 1989, zona de frontieră de aici era foarte activă (treceri frauduloase peste frontieră în Iugoslavia). După 1991, a început traficul ilegal de benzină, aducând în zonă tot felul de indivizi şi mărind riscurile specifice contrabandei şi altor afaceri ilegale. De aceea, în zonă, nu diferendele etnice reprezintă o problemă, ci acelea care țin de contrabandă, trafic de carne vie, droguri, materiale de construcții, cafea, țigări etc. Acestea au fost tot timpul prezente aici. Populația sârbă nu este ostilă statului român, nu creează probleme etnice. În timpul bombardamentelor NATO asupra Iugoslaviei, această populație nu a creat nici un fel de probleme în zonă, ci şi-a manifestat doar regretul că s-a ajuns la o astfel de soluție.

CROAȚII

Date statistice, dinamică, distribuție teritorială

Numără 4.100 de persoane în 1992. Au scăzut cu fiecare recensământ, ca urmare a emigrației externe[68]. Locuiesc preponderent în județul Caraş-Severin. Proporția tinerilor şi a populației croate adulte din țara noastră a scăzut față de 1977. Femeile de naționalitate croată nu au, în genere, copii mulți, situându-se sub nivelul care asigură reproducția simplă. Croații înregistrează sub 1 % analfabeți.

Tendințe şi comportament

Dificultățile economice din țară, dar şi războiul din spațiul iugoslav au influențat fenomenul emigraționist. Deşi în proporție mai mică, emigrarea acestora a continuat, mai ales după constituirea statului croat.

Minoritatea croată, integrată în viața politică, economică şi socială a țării, îşi îndeplineşte corect obligațiile față de stat, conviețuieşte armonios cu românii în desfăşurarea activității de producție, politice, financiare, artistice etc. În perioada embargoului impus Iugoslaviei, parte din ei s-au implicat, alături de cetățenii altor etnii din zonă, în contrabanda practicată în ascuns la graniță. Aceasta dovedeşte că insecuritatea socială nu afectează raporturile interetnice decât în măsura în care o etnie este dezavantajată față de alta; când etniile întâmpină dificultăți identice, coeziunea interetnică sporeşte.

Angajați mai ales la oraş, croații au, ca şi românii, aceeaşi problemă: a locurilor de muncă tot mai puține, situație care îi îndeamnă să ocolească

uneori legea, pentru a-şi asigura suportul material necesar traiului decent. La Reşiţa şi nu numai aici, scena revendicărilor sindicale şi conflictelor de muncă îi uneşte, de asemenea, pe români şi croaţi, generând omogenitate politică şi socială, însă neconducând la confruntări violente.

POLONEZII

Date statistice, dinamică, distribuţie teritorială

Înregistrează 4.200 persoane în 1992. Numărul lor se înjumătăţeşte între 1930–1956 şi cunoaşte o nouă înjumătăţire între 1956–1992, având azi sub o,1 % din totalul populaţiei. Trăiesc mai ales în mediul rural. Proporţia lor în urban înregistrează, în perioada 1930–1992, o uşoară descreştere. Locuiesc în marea lor majoritate în judeţul Suceava.

În ultimii 25 ani, consemnăm o proporţie ridicată de persoane de sex feminin, deşi proporţia lor de copii născuţi vii de sex masculin este mai ridicată decât la români. Comparativ cu 1977, a crescut ponderea tineretului în rândul naţionalităţii poloneze şi a scăzut proporţia populaţiei adulte de 15-59 ani. Populaţia vârstnică, de 60 ani şi peste, înregistrează proporţia cea mai ridicată. Femeile au o fertilitate redusă. Rata brută de participare la activitatea economică în urban este mai redusă (33%), iar în rural mai ridicată.

Tendinţe şi comportament

Tendinţa naţionalităţii poloneze este de stabilitate în spaţiul românesc, cu excepţia generaţiei tinere, care caută să migreze spre Occident, în vederea unei mai rapide realizări profesionale şi materiale.

Nevoia de realizare socială, de securitate economică, opusă dependenţei materiale de dificultăţile existente după 1990, provoacă îngrijorare şi nelinişte în sânul comunităţii poloneze din România. Comportamental, în liniile unei specificităţi înscrise în matricea ei genetică, ea are raporturi demne cu celelalte naţionalităţi de la noi, relaţii de autoritate bune cu puterea şi administraţia pe plan local. Ataşată profund statului ce a protejat-o activ în decursul istoriei, etnia poloneză se integrează armonios, în prezent, eforturilor comunităţilor rurale, în perimetrul cărora şi-a cucerit, prin hărnicie, seriozitate şi modestie, respectul celorlalţi cetăţeni. Cele câteva mii de polonezi din ţara noastră constituie o grupare disciplinată, care, în ciuda vivacităţii spirituale şi temperamentale evident sporite, în comparaţie cu celelalte etnii, păstrează faţă de stat şi Biserică un respect deosebit, nededându-se la nici un act care să tulbure ordinea şi armonia socială.

TURCII ŞI TĂTARII

Date statistice, dinamică, distribuţie teritorială

Potrivit recensământului oficial din 1992, în Dobrogea trăiesc 53182 de turci. Dintre aceştia, turcii anatolieni (turcii propriu-zişi) sunt în număr de 29.533. Lor li se adaugă 24.449 de tătari. În afara Dobrogei, pe teritoriul României, locuiesc 5798 de turci şi 277 de tătari.

Turcii şi tătarii trăiesc preponderent în aşezările urbane. În perioada 1930-1992 populaţia tătară din mediul urban a crescut cu 60%.

În ultimii 15 ani a crescut numărul populației turce de sex feminin. La tătari, între născuții vii, predomină cei de sex feminin. Turcii au structură de vârstă tânără. Cei între 0 şi 14 ani sunt în proporție de 33,2% (mai mulți decât românii, 22,7%). Comparativ cu 1977, a scăzut populația tânără la tătari. Categoria de vârstă 15-59 ani are o proporție de 65,7% la tătari.

Tendințe, comportament

În evaluarea acestor riscuri trebuie să ținem cont de faptul că turcii din România reprezintă 0,2% din populația întregii țări, iar aceştia sunt susținuți de statul turc. Tendința Turciei de a deveni putere regională a amplificat relațiile deja tensionate cu unii din vecinii săi sau a dus la răcirea relațiilor bilaterale cu alte state din regiune:

- Cu Grecia, dispută teritorială privind o parte din insulele din Marea Egee; implicarea în problema cipriotă, staționarea în nordul Ciprului a unui important contingent militar turc (35000 de militari); acuzații privind implicarea Greciei în susținerea acțiunilor separatiştilor kurzi;
- Cu Siria, dispută teritorială pentru provincia Hatay;
- Cu Irakul, datorită deselor incursiuni ale forțelor de securitate turce pe teritoriul Irakului, împotriva separatiştilor kurzi;
- Cu Iranul, drept urmare a dorinței Turciei de a-şi extinde influența asupra țărilor islamice caucaziene şi asupra statelor din fosta Uniune Sovietică.

Principalele coordonate ale politicii externe turce în regiune sunt:

- Întărirea rolului de lider regional pentru statele din sud-estul Europei cu populație musulmană numeroasă: Albania, Bosnia-Herțegovina (sprijină Tirana pentru crearea Albaniei Mari - Kosovo şi vestul Macedoniei - o susține în ceea ce priveşte politica de albanizare a comunității greceşti; prin atragerea Albaniei în sfera sa de influență, Turcia urmăreşte să controleze țărmul Mării Adriatice şi să poată realiza mai uşor contactele cu zonele musulmane din Bosnia-Herțegovina, scopul strategiei secundare este înconjurarea Greciei cu ajutorul unor aliați fideli);

- Intensificarea relațiilor cu Germania şi Israelul în scopul obținerii sprijinului politic necesar aderării la U.E., precum şi pentru continuarea procesului de modernizare –înzestrare a forțelor sale armate;

- Sprijină Azerbaidjanul în disputa teritorială a acestuia cu Armenia;

- Are susținere S.U.A. pentru construirea pe teritoriul său a magistralei de transport a petrolului extras din Marea Caspică;

- Trebuie avută în vedere tendința Turciei de a-şi extinde cât mai mult aria de influență şi de a-i sprijini în acțiunile lor pe musulmanii din celelalte țări.

Este demn de luat în atenție semnalul dat de mass-media din perioada martie-aprilie 2001 cu privire la sprijinul acordat de autoritățile turce comunității turco-tătare din România.

În România, există şi o minoritate kurdă. Deşi kurzii din România, ca toți kurzii din lume, sprijină lupta etnicilor kurzi din Turcia, Iran şi Irak pentru realizarea unui stat kurd, nu există, în țara noastră, pericolul unei confruntări majore între etnia turcă şi cea kurdă, aşa cum nu există nici primejdia ca, în zona Banatului, să se declanşeze un conflict sângeros între croați şi sârbi.

* * *

Care sunt deci tendințele în ceea ce priveşte posibilele diferende etnice în România? Care sunt factorii care le condiționează?

Se apreciază că una din cauzele recrudescenței tensiunilor etnice din România (ca, de altfel, din întreaga lume) o reprezintă diminuarea potențialului economic al țării şi, în consecință, sărăcirea populației. În realitate, lucrurile nu stau aşa. Chiar dacă, în anumite împrejurări, sărăcia poate fi un factor favorizant al tensiunilor sociale, inclusiv etnice, ea nu poate fi cauza acestora. Cauzele tensiunilor etnice din România (fireşte, ale acelor tensiuni care există) sunt complexe. Fără a nega prezența unor nemulțumiri şi a unor contradicții care există practic între aproape toate etniile din lume, se poate spune că tensiuni periculoase se manifestă doar în raporturile etniei maghiare cu cea română. Scăderea drastică, în ultimii 11 de ani, a PIB creează nesiguranță, instabilitate şi nemulțumiri în rândul populației.

Etniile din România se află într-un proces de reafirmare a identității lor culturale, continuând dialogul care există aici de sute de ani cu etnia majoritară, dar şi între ele. În anumite zone ale țării s-au creat adevărate relații de respect şi ajutor reciproc. Oamenii se vizitează, îşi învață cântecele, îşi apreciază unii altora valorile.

Participarea etniilor la viața politică a țării, dialogul cultural existent în România, accesul la valori şi drepturile neîngrădite, în pofida unei situații economice dificile, sunt de natură să armonizeze relațiile etnice din România. Această aserțiune nu este valabilă pentru etnia maghiară, care, deocamdată, se supune unui alt program.

C2. Puncte forte ale fenomenului confruntărilor etnice

1. În ce măsură este susținut sau încurajat acest fenomen de politica marilor puteri?

Există fenomenul presiunilor exercitate de națiunea majoritară împotriva minorităților naționale (maghiarizarea forțată a populațiilor din Bazinul Carpaților, în timpul Imperiului austro-ungar, dar şi maghiarizarea actuală a populației româneşti din județele Covasna şi Harghita). Astfel de presiuni nu sunt încurajate de marile puteri, care, în genere, au tendința de a ține sub control diferendele etnice, mai ales în apropierea frontierelor proprii.

Conflictele din Afghanistan, ca şi cele din Azerbaidjan, din zona Caucazului, în general, au fost tratate în mod diferit de Uniunea Sovietică. Aceasta s-a amestecat în conflictul din Afganistan, de partea afganilor, împotriva talibanilor, pe motiv că are 1200 km frontieră cu această țară şi nu poate accepta o situație instabilă la frontierele ei. În realitate, era vorba de controlul strategic al zonei şi de asigurare a unui glacis care să permită supravegherea coridorului islamic şi influența în sudul Asiei. Era vorba deci de bătălia pentru Asia care începuse încă de atunci.

Conflictul dintre azeri şi armeni – unul intern, pe vremea URSS – crea o situație foarte periculoasă în zona Caucazului şi, din acest motiv, el trebuia stopat. Actualmente, bătălia se duce aici nu atât pentru rezolvarea unor

probleme etnice, cât pentru controlul strategic al culoarului maritim. În fond, bătălia se duce pentru petrolul caspic şi pentru traseele viitoarelor oleoducte.

Organismele internaționale nu acceptă diferendele etnice. Dimpotrivă, le consideră amenințarea strategică numărul unu şi, din acest motiv, ONU, OSCE, Consiliul European au elaborat o mulțime de documente şi de reglementări ale problemelor minorităților în sistemul relațiilor internaționale, astfel încât, pe cât posibil, conflictele interetnice să fie prevenite.

2. Există centre de dirijare a tensiunilor interetnice?

Tensiunile inter-etnice nu au o coordonare internațională. Dar există interinfluențe de acest gen, în special când este vorba de mişcări violente. De-a lungul timpului, s-a acumulat o experiență dramatică în acest sens. Toate mişcările etnice, ca şi cele naționaliste, țin seama de ea şi o aplică. Pentru că, deşi nu există coordonare internațională a mişcării etniilor, există totuşi o bună comunicare între ele. Dar şi acțiunile non-violente ale etniilor încep să aibă din ce în ce mai mult o susținere internațională.

S-a plecat de la ideea că astfel de acțiuni există şi ele nu pot fi stopate, întrucât au cauze complexe, care se cer analizate, atât la nivelul statelor, cât şi la cel al comunității internaționale, în vederea găsiri i unor soluții globale.

Astfel de soluții sunt percepute însă foarte diferit. Unele state le consideră ca agresiuni, exercitate în numele comunității internaționale (de fapt, ale celor care dirijează sau influențează comunitatea internațională), împotriva lor (situația din Kosovo şi modul cum a fost percepută intervenția comunității internaționale, apoi a NATO de Iugoslavia). Alte state consideră că, într-adevăr, problemele minorităților au şi soluții internaționale (pentru că au cauze internaționale) şi, ca atare, trebuie găsite, discutate şi eventual acceptate şi astfel de soluții.

Dincolo de organismele internaționale abilitate să analizeze şi să propună sau să impună statelor soluții pentru problemele minorităților – eventual, să le acorde şi sprijinul necesar -, există însă şi alte modalități de a impune soluții uneori neconvenționale sau de a crea un fapt împlinit. Astfel de soluții sunt emise de structuri mai mult sau mai puțin legale, mai mult sau mai puțin oficiale, mai mult sau mai puțin etnice. Printre aceste structuri se află şi următoarele:

- Asociații internaționale ale diferitelor etnii;
- Publicații etnice;
- Forumuri internaționale ale etniilor;
- Structuri create special în acest scop în cadrul statelor națiunilor-mamă;
- Asociații etnice existente în cadrul diasporei etc.

Punctele forte ale mişcărilor etnice țin în principiu de sistemele de valori ale fiecărei etnii, de dreptul acesteia la identitate, şi pot fi identificate în primul rând în acest cadru care defineşte:

- identitatea etno-culturală;
- conştiința puternică a originii comune;
- mitologie, legende, folclor;
- nevoia de rezistență la factori perturbatori ;
- opoziția fermă la tendințele de asimilare sau integrare manifestate de etniile dominante sau de statele naționale;
- nevoia de continuitate;
- nevoia de unitate.

C3. Puncte vulnerabile

1. Care sunt interesele care se află înapoia acestor diferende? Ale cui? Cum sunt distribuite ele?

Diferentul etnic este o funcție de incompatibilitate între interesele unei etnii (identificată ca entitate socio-culturală, mai exact, etno-culturală) şi interesele altei etnii sau cele ale statului național (federal**). De remarcat că etnicitatea nu reprezintă prin ea însăşi o sursă de conflict**. **Sursa de conflict rezultă din confruntarea de interese, se află în această confruntare**.

La baza diferendului etnic se află, deci, divergența de interese. Este vorba, în primul rând, de interesele etniilor respective. Cu alte cuvinte, **sursele principale, determinante ale divergențelor şi conflictelor aşa-zise etnice se află în interiorul etniilor şi nu în afara lor.** De aici nu rezultă, desigur, că diferendele etnice nu-şi au şi cauze situate în afara etniilor.

Interesul rezultă însă din raporturi (politice, economice, sociale etc.) şi, de aici, probabilitatea ca în arhitectura diferendului etnic să se afle şi alte interese decât cele ale etniilor respective. Aceste interese pot fi:

- ale unor puteri regionale care doresc să dividă pentru a stăpâni;
- ale unor forțe economice care urmăresc crearea unor soluții conflictuale profitabile (pentru industria de armament, pentru industria de imagine etc.);
- ale unor terți (grupări de forțe, alianțe, grupuri de interese etc.) care doresc să intervină în zonă pentru a realiza controlul unor surse şi resurse;
- ale unor state-nucleu pentru etniile respective (situația din Cipru), care urmăresc controlul strategic al zonei, folosindu-se pentru aceasta de „capul lor de pod" existent aici;
- ale unor alte forțe (din lumea interlopă, traficanți, rețele mafiote internaționale etc.), care urmăresc realizarea unor afaceri profitabile.

2. Care sunt discrepanțele dintre imaginea creată despre aceste diferende şi realitatea lor?

Discrepanțele dintre interesele reale ale etniilor (cele care pot duce la diferend) şi imaginea lor sunt foarte greu de sesizat. În general, mai toată lumea, inclusiv organismele internaționale abilitate, operează cu imagini, cu cifre, cu statistici, cu rapoarte etc. Studiile şi analizele care se fac (deşi sunt foarte detaliate, unele bazate pe o cazuistică bogată) nu pot surprinde decât unele aspecte ale realităților, şi nu fenomenul ca atare. Aceste aspecte, decupate din ansamblu, nu pot conduce la soluții generale, valabile oricând şi oriunde, ci doar la rezolvări temporare şi parțiale.

3. Care sunt şi cât sunt de reale problemele minorităților din România?

Cele 18 minorități etnice reprezentate în Parlamentul României, ca şi celelalte mici grupuri etnice, au o serie întreagă de probleme. Cele mai multe sunt comune tuturor cetățenilor români şi e foarte greu să le atribui etniilor. Aceste probleme rezultă din dificultățile economice, din cele care țin de obținerea şi păstrarea unui loc de muncă, de viața socială, de protecția şi siguranța cetățeanului şi a proprietății, de accesul la educație etc.

Cele specifice etniilor se grupează în general pe două paliere:

- conservarea identității etnice şi a sistemelor de valori proprii;
- stabilitatea teritorială şi rezolvarea dificultăților vieții de fiecare zi.

Cele două arii de problematici sunt strâns legate între ele şi se condiționează reciproc. Socialismul, prin grilele sale egalizatoare, n-a reuşit să le estompeze, iar reacția etniilor a fost una de respingere. Soluțiile aplicate în vremea aceea au fost aproape toate croite pe acelaşi calapod:

- migrația (legală sau prin trecerea frauduloasă a frontierei) spre vest, spre țările nucleu, în special spre Germania, spre Turcia şi Israel;
- acceptarea unei vieți duble – una, formală, în instituțiile statului şi alta, refugiată, în universul cultural al etniei respective, care se afla într-un dialog fără importanță socială cu celelalte etnii şi nu reprezenta o prioritate pentru conducerea statului.

Încercarea de a soluționa problema necesității recunoaşterii şi afirmării identității culturale a minorităților printr-o manifestare culturală de mare amploare - „Cântarea României“ -, deşi a reliefat valori incontestabile ale culturilor de pe teritoriul țării, crampona în formalism, cenzură şi megaculturalism, ceea ce producea mai mult o umilință decât o afirmare a valorilor autentice ale etniilor.

Cele două arii de problematici ale etniilor de pe teritoriul României rămân şi azi la fel de acute. Ele țin, pe de o parte, de o anume perturbație existentă în ceea ce priveşte convergența dintre un anumit spațiu şi o anume identitate etnică şi, pe de altă parte, de siguranța culturală a etnicului, de protecția lui împotriva asimilării şi disipării sistemului său de valori. Aceste probleme reale nu-şi pot avea soluții forțate, nici fortuite, aşa cum sunt cele mai multe din cele pe care le oferă recomandările organismelor internaționale, şi nici intempestive, aşa cum încearcă organizațiile etnice să le impună.

C4. Soluții posibile

Tendințe generale, soluții posibile

Interesul statului este să impună în interior o anumită ordine, iar în exterior, să-şi afirme independența şi suveranitatea statală, concomitent cu participarea la crearea şi menținerea unui mediu de pace şi stabilite. Interesul națiunii este să-şi asigure capacitatea de păstrare şi dezvoltare a identității sale etnice (culturale, lingvistice, religioase), precum şi nivelul de civilizație care să cultive respectul în relațiile internaționale.

Interesele minorităților naționale nu sunt şi nu trebuie să fie neglijate. Iar primele care ştiu acest lucru sunt înseşi etniile. De aceea, în acțiunile lor, folosesc mai ales strategia faptului împlinit. Filozoful polonez Tadeusz Kotarbinski afirma că „cel care a creat un fapt împlinit nu va trebui decât să-l apere în timp ce adversarul va trebui să-l atace”[69]. Ele nu sunt şi nu trebuie să fie însă în contradicție cu cele ale statului de drept.

Emergența şi reproducerea națiunilor şi minorităților naționale, specifice sfârşitului mileniului II şi începutul secolului XXI, reflectă interese ale organizărilor sociale, exprimate şi susținute mai mult sau mai puțin vizibil.

Coincidența deplină între interesele statului, națiunii şi minorităților naționale – idealul coexistenței paşnice a organizărilor sociale – presupune

analize detaliate ale acestei problematici şi acţiuni coerente şi consecvente ale tuturor subiecţilor.

Diferenţele dintre interesele statelor, naţiunilor şi minorităţilor naţionale sunt rezultanta agregării între ceea ce impune conjunctura internă şi internaţională şi ceea ce doreşte elita politică.

Astfel, vom fi tentaţi să credem că vechiul dicton „Dezbină şi stăpâneşte" se înlocuieşte cu „Separă şi gestionează", iar fenomenul etnic va deveni „Calul Troian" al „gestionării" crizelor de securitate viitoare.

Soluţiile non-violente pentru rezolvarea diferendelor etnice sunt şi trebuie să fie singurele acceptabile.

Există, în general, câteva tipuri de soluţii non-violente pentru prevenirea şi rezolvarea diferendelor etnice, aplicate în mai multe ţări, dar care n-au dat totdeauna şi în toate cazurile rezultatele scontate. În unele însă au dat. Acestea sunt:

1. Asimilarea (integrarea);
2. Schimbul de populaţii;
3. Federalizarea statelor pe criterii etnice;
4. Devoluţia;
5. Înlocuirea noţiunii de ***etnie*** prin cea de ***cetăţenie***;
6. Un statut de autonomie substanţială (lărgită etc.) pentru minorităţile respective;
7. Discriminarea pozitivă.

Aceste tipuri de soluţii extreme, cu excepţia primelor două, nu sunt, în general, acceptate de statele naţionale, iar presiunile exercitate de diferite organisme internaţionale sunt suspectate de cele mai multe ori de imixtiuni ale unor forţe interesate.

Probabil că problemele care există şi vor exista între grupuri etnice, între majoritari şi minoritari nu vor avea niciodată soluţii universale şi cu atât mai puţin soluţii definitive.

Ceea ce pot să facă statele este să nu practice discriminări negative, să nu accepte inegalitatea în faţa legii.

Nu există, desigur, soluţii globale. Există însă soluţii pentru fiecare problemă în parte. Aceste soluţii se cer găsite şi aplicate conform dreptului, precum şi potrivit acordurilor şi convenţiilor încheiate. Pentru că problemele etnice nu sunt numai de competenţa internă a statelor; ele ţin şi de o anume filosofie mai largă prin care se vizează omul concret şi drepturile sale.

Aceste soluţii au, în principiu, următoarele coordonate:

- Respectul;
- Dreptul la viaţă individuală şi colectivă;
- Dreptul la cultură;
- Dreptul la imagine;
- Dreptul la identitate individuală;
- Dreptul la opţiune;
- Dreptul la opinie.

Soluţii posibile pentru probleme ale etniilor din România

Nici în România nu există soluţii universal valabile pentru rezolvarea tuturor problemelor etniilor şi cu atât mai puţin ale celor ce ţin de diferende etnice. Fiecare problemă îşi are soluţia ei, fiecare soluţie îşi are efectele ei.

Istoria poporului român este marcată de lupta pentru unitatea naţională. Chiar în primul articol al Legii fundamentale a statului român, **Constituţia**, se prevede că *„România este stat naţional, suveran şi independent, unitar şi indivizibil”*. Sintagma „stat naţional” include, din punct de vedere al intereselor, atât pe cele ale statului, cât şi pe cele ale naţiunii, fără să le excludă pe cele ale minorităţilor naţionale.

Ţara noastră a ratificat Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale, prin Legea nr. 33 din 29 aprilie 1995.

La nivelul Executivului, a fost organizată şi funcţionează structura de protecţie a Minorităţilor Naţionale, iar ziua de 18 decembrie este declarată ziua minorităţilor naţionale din România. Pentru românii din afara ţării s-a înfiinţat o structură departamentală şi s-a adoptat o lege pentru sprijinul comunităţilor româneşti de pretutindeni.

Soluţiile posibile depind de ariile problematice ale etniilor şi vizează deopotrivă conservarea identităţii etnice şi a sistemelor de valori ale etniilor, păstrarea arealului, concomitent cu rezolvarea provocărilor de fiecare zi.

Politicile, strategiile şi acţiunile etniilor pentru păstrarea şi afirmarea identităţii etnice şi a sistemelor proprii de valori îmbracă o paletă foarte largă de formule, în funcţie de vocaţia şi caracteristicile etniilor respective, de relaţiile cu etnia majoritară şi cu celelalte etnii, de realităţile concrete, de presiunile exterioare şi de poziţia statului-nucleu (pentru etniile care au o naţiune-mamă).

Aceste politici, strategii şi acţiuni se desfăşoară pe două mari paliere:

1. În lumina reglementărilor internaţionale, sunt necesare seturi de soluţii care să vizeze rezolvarea corectă, nonviolentă, a contradicţiilor, tensiunilor şi diferendelor care pot apărea în confruntarea de interese dintre statul naţional român şi etnia respectivă, precum şi între etnii. Acestea se înscriu în general în următorii parametri:

a) Armonizarea legislaţiei interne cu reglementările internaţionale privind drepturile omului, ale statelor şi ale etniilor;
b) Respectarea, protejarea şi garantarea patrimoniului de valori ale etniilor, apărate şi afirmate de asociaţiile culturale ale etniilor;
c) Contracararea prin mijloace democratice a acţiunilor exagerate ale unor etnii de acaparare sau confiscare a unor valori care nu le aparţin;
d) Asigurarea, protecţia şi garantarea dreptului la instruire şi educare în limba maternă şi în sistemul valorilor proprii;
e) Integrarea cetăţenească în sistemul valorilor sociale, culturale şi informaţionale ale statului de drept, care sunt şi trebuie să fie valori comune;
f) Stimularea, asigurarea, încurajarea şi valorificarea în folos comun a dialogului interetnic, prin folosirea mai eficientă a abilităţilor Departamentului de profil de la guvern şi a ONG-urile existente;
g) Înfiinţarea unor centre şi instituţii teritoriale multiculturale (centre etno-folclorice, institute de cercetări etnografice, universităţi, fundaţii etc.) care să efectueze studii profunde de etnogeneză şi să elaboreze strategii de armonizare a raporturilor interetnice în folos comun, de diminuare a asperităţilor şi de combatere a tendinţelor exclusiviste şi extremiste;

h) Cu ajutorul asociațiilor culturale ale etniilor, al fundațiilor etc., elaborarea unor programe pe termen lung de ameliorare a condițiilor economice, bio-psiho-sociale şi culturale ale etniilor şi de armonizare a raporturilor interetnice;
i) Elaborarea unei concepții comune de organizare şi desfăşurare periodică (anuală) a unor mari festivaluri culturale naționale la care să participe toate etniile din România şi, eventual (ca invitate), şi a unor grupuri etnice din proximitatea frontierelor noastre;
j) Acolo unde este necesar şi cât este necesar, aplicarea principiului discriminării pozitive;
k) Integrarea cetăţenească a ţiganilor, prin ridicarea nivelului lor de educație şi de instruire, concomitent cu descurajarea acțiunilor infracționale ale unora din membrii acestei etnii prin măsuri drastice;
l) Promovarea principiului nediscriminării etnice şi interetnice şi determinarea etniei maghiare să se alinieze la standardele europene şi să înceteze cu presiunile discriminatorii şi favorizante;
m) Elaborarea unui program special de repunere în drepturi şi în circuitul național a sistemului de valori ale etniei germane;
n) Elaborarea unor programe naționale, pe termen lung, prin care să se vizeze cunoaşterea, respectarea, protecția şi afirmarea sistemului de valori ale etniei române, atât în arealul său, cât şi în afara acestuia;
o) Consolidarea dialogului cultural cu diaspora română, cu aromânii, meglenoromânii şi istroromânii din Peninsula balcanică.

2. Elaborarea unor soluții concrete care să asigure rezolvarea problemelor (inclusiv a unor diferende) care țin de teritorialitate, adică de păstrarea arealului, de proprietate şi de viața de fiecare zi. Aceste soluții nu sunt şi nu pot fi simple, întrucât, se ştie, în interiorul unui stat, o etnie nu este cramponată de un spațiu, ci membrii ei se mişcă în funcție de situația creată, de profesie, de modul de viață. Teritoriul statului român nu este ***etnic*** sau ***etnicizat***; el este un ***teritoriu național***, mai exact, un ***teritoriu al cetățenilor țării*** un areal legat de etnogeneza poporului român din care fac parte şi membrii etniilor care s-au stabilit pe acest pământ, şi nu invers. Aceste soluții vizează:

a) Elaborarea unei concepții clare de conviețuire prin care să se stabilească, fără dubii, că teritoriul României este al țării şi nu al etniilor, este al cetățenilor țării şi nu al diferitelor grupări, că este indivizibil şi neînstrăinabil, de unde rezultă că mişcarea cetățenilor țării, în interiorul frontierelor statului este liberă şi necontrolată de nimeni;
b) Prevenirea enclavizării (îndeosebi a zonelor locuite de maghiari) prin lege, prin dialog social şi cetățenesc adecvat şi prin descurajarea politicilor separatiste;
c) Asigurarea proprietății, protecția şi garantarea ei prin lege;
d) Combaterea, prin mijloace legislative, economice şi financiare, în limitele dreptului internațional şi a dreptului statului român, în spiritul şi litera reglementărilor internaționale asumate, a strategiei hungariste de redobândire a controlului economic, financiar şi informațional asupra spațiului Transilvaniei;

e) Descurajarea aplicării proiectelor de autonomizare etnică şi de orice alt fel a aşa-zisului ținut secuiesc şi a altor zone de pe teritoriul României;
f) Realizarea unui post de televiziune puternic în zona Mureş, Harghita, Covasna şi a unor publicații româneşti bi sau multilingve, cu programe foarte moderne şi conținut foarte bogat şi bine echilibrat, care să stopeze ofensiva mediatică hungaristă în zonă şi să redea demnitatea românilor, fără a afecta orgoliul secuiesc şi calitatea deosebită a acestor oameni care, la ora actuală, sunt manipulați de liderii unui anumit tip de revizionism maghiar;
g) Desfăşurarea de activități culturale sau multiculturale de mare amploare (festivaluri, universități de vară, stagiuni teatrale, concursuri de muzică populară concerte simfonice şi chiar parade militare) în zona Mureş-Covasna-Harghita, care să scoată zona din enclavizare şi s-o redea circuitului românesc şi european.
h) Descurajarea, inclusiv militară, a tendințelor unor lideri ai etniei maghiare (dar şi a altor etnii) de a crea un fapt împlinit sau de a produce tensiuni pe care, ulterior, să le valorifice, prin presiuni internaționale, în folos propriu.

Etnia este o realitate din toate timpurile şi, probabil, pentru toate timpurile. Şi, de aceea, ea trebuie respectată. Etnia este haina pe care o îmbraci, cântecul care te pătrunde, modul de a te întoarce la izvorul tău, care este unic pe pământ şi pe care pământul trebuie să ți-l respecte. Etnia este casa ta spirituală, este sufletul tău, este sistemul de valori spirituale la care te raportezi. Dar viața mai este şi altceva decât obiceiuri, valori, întoarcere la izvoare. Este muncă, aspirație, conviețuire socială, profesie, respect. Or, toate acestea nu țin de etnie, ci de societate.

CONCLUZII

1. Riscurile, amenințările, provocările tensiunile fac parte din dinamica vieții planetare, din dinamica vieții umane, există şi vor exista cât va exista lumea. Ele sunt foarte greu de identificat, întrucât au determinații complexe şi, mai ales, foarte greu de localizat, de evaluat şi de dezamorsat. Cu toate acestea, procesul de investigare, cunoaştere şi ameliorare a lor este continuu, absolut necesar şi preocupă în cel mai înalt grad societatea omenească.

2. Riscurile sunt numeroase – atâtea riscuri câte activități omeneşti – şi, în cvasitotalitatea lor, afectează sau pot afecta, într-o formă sau alta, siguranța individuală şi colectivă a oamenilor, securitatea lor economică, socială, culturală, politică, informațională, psihologică etc., ca şi securitatea statelor şi a sistemelor societale.

3. Riscurile viitoare, ca şi confruntările viitoare, vor fi cele din sfera entităților civilizaționale, entități care se vor identifica din ce în ce mai mult cu sistemele de valori care le definesc şi cu interesele care le exprimă şi le stabilesc locul şi rolul în arealul internațional. Deja această tendință se simte şi în interiorul țărilor, la nivelul etniilor care devin din ce în ce mai reticente la

naționalismul statal, deşi acțiunile lor frecvente de individualizare şi chiar de separare de statele de tip național sau federal se înscriu în acelaşi spectru şi au aceleaşi determinații naționaliste.

4. Sistemele valorilor-suport ale etniilor se constituie din valorile care țin de etnogeneză, de cultură, de obiceiuri şi tradiții, de limbă, religie, de modul de percepție (înțelegere, considerare, atitudine) şi de reprezentare a spațiului originar şi a celui real (în situația când acestea nu coincid), de modul de trai şi de o anume psihologie colectivă. Aceste sisteme definesc identitatea fiecărei etnii, dau dimensiunea ontologică a acesteia şi constituie pilonii ei de rezistență, rădăcinile ei. Astfel de valori nu pot fi nici eludate, nici distruse. Ele sunt un dat, sunt imuabile şi definesc vocația fiecărei etnii şi ceea ce o diferențiază de celelalte, ceea ce o particularizează.

5. Investigarea sistemelor de valori ale etniilor este foarte importantă, întrucât asigură cunoaşterea profundă a izvoarelor, identificarea structurilor şi determinațiilor ancestrale şi a reperelor fundamentale ale vocației, ale destinului acestor etnii, decelând, în procesul complicat al devenirii acestora, condiționările genetice de cele ale mediului geografic, cosmic, demografic şi social.

6. Fenomenul diferendelor etnice este răspândit în aproape toate zonele mari ale lumii şi îndeosebi în cele de confluență între culturi şi între mari unități civilizaționale. El are însă, în prezent, câteva zone active în Africa, America Latină, în Spania, în Marea Britanie, în Caucaz, în Balcani, în Indonezia şi, într-o anumită formă, chiar în țări foarte dezvoltate cum sunt Franța, Italia şi Statele Unite ale Americii. Zona Balcanilor şi cea a Caucazului intră în spațiul strategic de interes imediat pentru România.

7. Nu există lideri mondiali ai confruntărilor etnice. Există însă o bună comunicare între zonele conflictuale şi, în acest sens, experiența dobândită în exercitarea presiunilor asupra statelor naționale sau altor etnii este folosită de cei interesați. Confruntările etnice pot constitui un veritabil „cal troian” pe care anumite cercuri interesate l-ar putea folosi (şi îl folosesc) pentru grăbirea sfârşitului epocii națiunilor. Dar, în anumite condiții, acesta se poate transforma şi într-un bumerang.

8. Fenomenul etnic nu este neapărat o reacție la globalizare. Mai degrabă acesta are o existență de sine stătătoare cu conotații complexe: istorice, culturale etc., dar mai ales economice. Se poate observa cu uşurință că, acolo unde problemele economice şi sociale sunt rezolvate la un nivel mulțumitor, fenomenul etnic nu are manifestări conflictuale. Dimpotrivă, acesta poate constitui un „motor” al societății integrate național, zonal etc. Dar bunăstarea şi rezolvarea problemelor economice nu reprezintă singura modalitate de prevenire a diferendelor etnice. Buna condiție materială poate estompa pentru o vreme tensiunile dintre interesele etniilor sau ale altor grupuri comunitare, dar nu le poate rezolva. Prevenirea diferendelor presupune un spectru mult mai larg de acțiuni care nu țin neapărat de o strategie economică sau de una culturală, de vreme ce astfel de diferende au,

în general, cauze complexe, istorice, culturale, teritoriale, inclusiv politice. Cauzele diferendelor etnice se află în confruntarea de interese, nu de valori.

9. Interesele etniilor se sprijină pe aceste sisteme de valori, dar nu rezultă nemijlocit din ele, nu sunt o expresie directă, intempestivă a acestora. Interesele lor sunt un produs al cerințelor de a trăi şi a se afirma în spațiul geografic unde se află, acceptând, punând la îndoială sau negând formația statală în care sunt integrate sau incluse.

10. Modalitățile prin care se exprimă interese etniilor nu sunt totdeauna foarte clare. De cele mai multe ori, ele sunt camuflate înapoia unor cereri aparent legitime pentru respectarea drepturilor omului, drepturilor minorităților, acordarea a tot felul de autonomii etc. În afara de unii reprezentanți ai minorității maghiare, n-a mai exprimat nimeni din rândul etniilor din România vreun punct de vedere prin care să se susțină federalizarea țării sau renunțarea la prevederea constituțională potrivit căreia țara noastră este un stat național şi unitar.

11. Interesele generale ale etniilor din România se identifică, în marea lor majoritate (sau, oricum, nu sunt în flagrantă contradicție), cu cele ale statului de drept şi țin de realizarea şi menținerea securității economice, sociale şi culturale individuale şi colective, a bunăstării personale a fiecăruia, de prevenirea conflictelor de orice fel. Interesele individuale sunt, desigur, felurite; dar, în România, ele nu depăşesc pe cele care țin de satisfacerea trebuințelor de viață, securitate personală şi colectivă, informație, cultură, educație şi personalitate.

12. Interesele particulare (comunitare, de grup) ale etniilor nu țin numai de păstrarea identității etnice a fiecăreia şi afirmarea, în dialogul social şi în cel al conviețuirii, a valorilor proprii. Particular, pentru etniile importante ca volum în România, în afară de cea a țiganilor, este faptul că sunt foarte puternic susținute şi permanent influențate de unele dintre țările vecine, nu numai în ceea ce priveşte păstrarea şi afirmarea identității etnice, ci şi în ceea ce priveşte poziția şi atitudinea acestora în şi față de statul din care fac parte. Aşadar, interesele particulare ale unora dintre etniile din România nu sunt doar ale lor, ci exprimă, nolens volens, şi o susținere a intereselor țării de origine.

13. Din analiza problemelor şi intereselor minorităților etnice din România, nu rezultă că, pe termen scurt, ar rezulta riscuri majore cu privire la securitatea națională. Totuşi, în anumite împrejurări – tensionarea situației în zonă, crearea unor probleme interne economice şi sociale grave în România, şi deteriorarea imaginii internaționale a României -, este posibil să apară presiuni mari şi poziții tranşante exprimate de Ungaria şi chiar de unele structuri ale UDMR de federalizare a României sau chiar de desprindere forțată, impusă de anumite forțe, inclusiv cu colaborarea unor structuri internaționale, a Transilvaniei sau a unei părți din aceasta. Şi chiar dacă un astfel de lucru nu se poate întâmpla atât de uşor, întrucât Europa nu se mai află în situația din 1940, nu înseamnă că o astfel de o problemă nu se poate pune, că amenințările cu privire la dezmembrarea statului român nu există.

14. Singurele etnii importante din interiorul țării care ar putea provoca şi susține o astfel de amenințare sunt cea maghiară şi, în anumite împrejurări, cea ucraineană. Acest lucru îl poate susține şi minoritatea bulgară cu privire la desprinderea Dobrogei şi includerea în compunerea Bulgariei, dar el nu are o prea mare importanță, minoritatea bulgară fiind, practic, neînsemnată ca număr şi putere de acțiune.

15. Riscurile care rezultă de aici pentru statul român pot fi, în esență, următoarele:

- pericolul pierderii controlului strategic asupra principalelor obiective economice şi asupra resurselor importante îndeosebi din Transilvania;
- diminuarea, până la neglijabil, a rolului cultural şi ştiințific al românilor din Transilvania, prin aservirea lor intelectualității maghiare care este în plină ofensivă şi care va încerca să obțină cvasitotalitatea posturilor importante în principalele oraşe din Ardeal (deja le-a obținut aproape pe toate în localitățile importante din județele Harghita, Covasna şi pe cele mai multe din județul Mureş, mai ales la primării, la cadastru, precum şi în zona economicului şi administrativului);
- transformarea, în timp, a românilor în cetățeni de categoria a 2-a în cea mai mare parte a localităților importante din Transilvania, datorită diminuării până la dispariție a şcolilor româneşti din acele localități unde maghiarii reprezintă mai mult de 20 % din populație, a eliminării aproape totale a posturilor româneşti de radio şi televiziune şi implicării din ce în ce mai scăzute a statului român în modul de viață al oamenilor din Ardeal;
- preluarea puterii confesionale de biserici şi culte, altele decât cea ortodoxă, în care se face efectiv, în forme noi, elogiul hungarismului şi, complementar, al civilizației vestice, în defavoarea românismului, considerat din ce în ce mai mult ca o doctrină naționalistă primitivă, acaparatoare, violentă şi periculoasă.

16. Forțele care pot susține şi, în anumite condiții, chiar impune interesele etniei maghiare îndeosebi sunt îndeobşte politice (cele care fac parte din UDMR, în special din aripa radicală a acestei uniuni), dar şi religioase şi, mai ales, culturale. Încă dinainte de 1989, Ungaria şi-a propus să „desprindă“ Transilvania de România, folosind, pentru aceasta, în primul rând, agresiunea şi, mai ales, diversiunea culturală şi, în aceeaşi măsură, diplomatică. Primul obiectiv este acela de a implementa în conştiința ardelenilor ideea că Transilvania este altceva decât România, că aparține unei alte culturi, unei alte civilizații.

17. Din datele şi informațiile de până acum, nu rezultă că ar fi posibilă constituirea unei forțe paramilitare substanțiale care să pună probleme de genul celor din Kosovo sau din Cecenia, dar nici nu poate fi exclusă, în anumite împrejurări, această eventualitate. Ungaria, fiind țară membră NATO, nu-şi poate permite să desfăşoare, să provoace şi nici măcar să susțină diversiuni armate majore, dar nu va ezita nici o clipă să folosească toate celelalte metode pentru înstrăinarea şi, în cele din urmă, pentru îndepărtarea Transilvaniei de România. Nu o poate nimeni împiedica să încerce să o facă, atâta vreme cât nu va deranja comunitatea internațională. Prima din aceste

acțiuni (care este mai mult o testare a reacției comunității internaționale şi a vecinilor) este adoptarea de către Parlamentul de la Budapesta a unei legi prin care se acordă cetățenilor de etnie maghiară din alte țări legitimație de maghiar.

Agresiunea Ungariei împotriva României este una de tip informațional, economic, cultural şi diplomatic, care nu va putea fi contracarată prin mijloace militare.

18. În situația prelungirii procesului de deteriorare a economiei din țara noastră şi a continuării infiltrării masive şi în ritm susținut a capitalului maghiar (sau susținut de maghiari) în Transilvania, dar mai ales în cazul în care statul român nu va lua măsurile necesare pentru stoparea acestei „ofensive" hungariste dusă prin mijloace economice, culturale, diplomatice şi informaționale (sau le va lua prea târziu), este posibil ca anumite elemente ale entității etniei maghiare din România să treacă, de la acțiuni subversive, la acțiuni pe față, unele chiar violente, concomitent cu încercarea de se a obține o susținere internațională substanțială.

Celelalte etnii din România nu pun probleme de acest fel.

19. Prezența militarilor Armatei României în zona Mureş, Harghita, Covasna (mai ales în Harghita), chiar dacă face obiectul unor proteste din partea unora din conducătorii politici ai etniei maghiare, este benefică pentru menținerea unui climat de siguranță, supraveghere şi control strategic al zonei, precum şi pentru descurajarea unor posibile acțiuni hungariste antiromâneşti şi antistatale. Această prezență se cere consolidată prin măsuri economice şi de ordin cultural, informațional şi mediatic, prin care să se materializeze autoritatea statului român, normele impuse de reglementările europene şi, în acelaşi timp, să nu se permită elementelor extremiste din conducerea maghiarimii să mențină inițiativa, să producă disensiuni şi diferende, şi să-i oblige pe aceştia să accepte egalitatea etnică şi conviețuirea normală.

20. Unitățile militare din zonă, prin bisericile construite în incintele acestora, dar şi prin alte acțiuni - „Ziua porților deschise", activități culturale la cercurile militare, la monumentele istorice, la sărbători ale armatei – contribuie la afirmarea sistemului de valori ale statului român, ale românilor, la echilibrarea raporturilor între localnici şi instituțiile statului, la crearea şi menținerea unei stări de siguranță, la descurajarea tendințelor extremiste, mai ales a violențelor şi actelor antisociale şi antistatale.

NOTE

[1] **www.stratisc.org** François Caron, L'APPRÉCIATION DU RISQUE MILITAIRE.

[2] Prin risc se înțelege o primejdie (pericol) căreia i se poate evalua (măsura), până la un anumit punct, eventualitatea, care poate fi mai mult sau mai puțin previzibilă (DICTIONAIRE DE LA LANGUE FRANCAISE. Encyclopedie, noms communns, noms propres, 1995)

[3] Amenințarea semnifică o acțiune ostilă, cu scopul de a intimida. Ea poate fi exercitată în mod direct de cel care amenință sau poate fi percepută ca atare de cel care se consideră amenințat. Ecartul dintre o realitate (acțiune) şi perceperea ei ca amenințare este foarte mic şi greu de identificat. De aceea, în relațiile dintre state, problematica amenințării şi a percepției acesteia ca atare este foarte sensibilă.

[4] Provocarea semnifică o suită de gesturi, de realități sau de acțiuni îndreptate împotriva cuiva cu scopul de a produce o reacție. Există şi aici o mare sensibilitate între provocarea ca atare şi percepția ei. De aceea, în multe privințe, provocarea nu este doar acțiunea de a provoca, ci mai ales percepția (considerarea, analiza, calificarea) acesteia ca provocare.

[5] Sfidarea este, deopotrivă, provocare prin ignorare, adică o ignorare care provoacă, şi atitudine care ignoră.

[6] Prin tensiune, în sensul acestui studiu, înțelegem o stare de încordare care induce teamă, nesiguranță şi neîncredere şi determină, în cele mai multe cazuri reacții.

[7] Identificarea riscurilor în Armata Română revine Direcției Informații Militare. Sarcina Centrului de Studii Strategice de Securitate este aceea de a identifica, din punct de vedere ştiințific, coordonatele şi impactul acestor riscuri, dinamica lor, strategiile globale, regionale şi naționale legate de acestea, precum şi posibilele soluții care rezultă din analiza ştiințifică a fenomenului.

[8] **www.stratisc.org** François Caron, L'APPRÉCIATION DU RISQUE MILITAIRE.

[9] **www.stratisc.org** François Caron, L'APPRÉCIATION DU RISQUE MILITAIRE.

[10] Ibidem.

[11] Samuel P. Huntington, **CIOCNIREA CIVILIZAȚIILOR ŞI REFACEREA ORDINII MONDIALE,** Editura ANTET, 1998, p.11 (Titlu original: Samuel P. Huntington, 1997, **THE CLASH OF CIVILIZATIONS THE REMAKING OF WORLD ORDER**. Simon & Schuster).

[12] Ibidem

[13] Constantin Rădulescu Motru, **Personalismul energetic**, Cultura Națională, Bucureşti, 1924

[14] Joseph Yacoub, „Minorités nationales et prolifération étatique", în **Revue Internationale et stratégique**, nr. 37/2000, p. 84

[15] Thomas Lindemann, **Les images dans la politique internationale: l'image de l'autre,** http.//www.stratisc.org/

[16] http://www.stratisc.org/strat.strat72_Lindemann.hltm/

[17] http://www.stratisc.org/strat.strat72_Lindemann.hltm/

[18] Rădulescu-Motru, Ct., 1996, pag. 107

[19] Rădulescu-Motru, Ct., 1996, pag. 107

[20] Rădulescu-Motru, Ct., 1996, pag. 107

[21] **Dicționar de sociologie**, 1998, pag. 218

[22] Turliuc, Nicoleta, 1996, pag. 55

[23] Simion, Teodor P., 2000, pag. 37

[24] Ilustrarea grafică a acestui principiu se găseşte în anexa intitulată **Interferența dintre stat şi consecințele sale geografice,** după A. Sanguin (Sursa: Simion, Teodor P., 2000, pag. 38)

[25] Simion, Teodor P., 2000, pag. 38

[26] Petcu, Dionisie, 1980, pag. 162

[27] Conform teoriei lui Leroi-Gourhan, până la apariția lui homo sapiens, curba evoluției biologice (a evoluției volumului cerebral) este oarecum paralelă cu aceea a progresului tehnic, ambele având un uşor, dar constant sens ascendent; apariția lui homo sapiens este marcată de atingerea de către creier a volumului maxim, în timp ce curba tehnicii creşte brusc. Este realizată, aşadar, trecerea de la o evoluție culturală încă dominată de ritmurile biologice, la o evoluție culturală dominată de fenomenele sociale, ceea ce va fracționa în etnii specia umană. Patrimoniul "tehnic-cultural" nu mai aparține speciei, precum cel genetic, şi nu mai evoluează în derivă biologică, ci aparține societății, evoluând prin progresie cumulativă de la o generație la alta. În consecință, acest patrimoniu va presupune atât modele culturale proprii, cât şi modalități şi instrumente specifice de transmitere, transformare sau achiziționare ce variază de la o colectivitate la alta, având deci un caracter concret ce implică cu necesitate nu o uniformizare, ci o ***diversificare a umanității***.

[28] Turliuc, Nicoleta, 1996, pag. 57.

[29] *Dicționar de sociologie*, 1998, pag. 18.

[30] Dicționar de sociologie, 1998, pag. 219.

[31] Moscovici, S., Mugny, G., Perez, J. A., 1996.

[32] Convenția-cadru pentru protecția drepturilor minorităților naționale, 10 noiembrie 1994.

[33] Ibidem.

[34] ETA.htm **Le Monde**, mardi 30 novembre 1999.

[35] *Dicționar de sociologie*, 1998, pag. 603.
[36] *Dicționar de sociologie*, 1988, pag. 641
[37] Coser, L., 1956
[38] *Dicționar de sociologie*, 1998, pag. 661
[39] Giddens, A., 2000, pag. 260.
[40] Florian Gârz, **Balcanii, zona de sânge şi de foc a Europei**, Editura Odeon, 2001
[41] **Constituția României**, 1991, Monitorul Oficial, 1999,, ediția a VII-a, p. 7
[42] Centrul European de Cercetări şi Studii Istorice, Veneția, **Ungaria şi istoria maghiarilor, 896 – 2000**, Editura Europa Nova, 2001, p. 67
[43] Prin Bazinul Carpaților, Ungaria înțelege teritoriul care cuprinde Transilvania şi Panonia, Slovacia, Voivodina şi Ucraina Subcarpatică, respectiv spațiul cuprins între Alpii Austrieci, Carpații Albi, Carpații Răsăriteni şi Carpații Meridionali.
[44] Nu etnia maghiară pune aceste probleme deosebite. Ea este o etnice ca toate celelalte. Probleme pun liderii ei, cei care consideră că Ungaria a fost nedreptățită prin formarea statului național unitar român şi acționează prin toate mijloacele pentru separarea Transilvaniei de România sau, cel puțin, pentru autonomizarea ei accentuată, pentru devoluția ei.
[45] Publicația ungară de politică si cultură „Beszelo“ (Convorbiri), în nr. 9 din septembrie 1998, prezintă lucrarea filosofului ungar Molnar Gusztav, colaborator al Fundației „Teleki Laszlo“ din cadrul Institutului Central European din Budapesta, intitulată „Problema transilvană“, precum şi luările de poziție a trei analişti politici români: Gabriel Andreescu, „De la problema transilvană la problema europeană“; Antonela Capelle-Pogocean, „Principiul etnic şi teritorialitatea“ şi Sorin Mitu, „Iluzii şi realități în Transilvania“. Sorin Mitu este şi autorul controversatului manual alternativ de istorie a României.
[46] Interviul „DIFERENDE ETNICE ŞI VIRUSUL RĂZBOIULUI“ în revista „MAGYAR DEMOKRATA“ din 06.06.1999, acordat de RAFFAY ERNO, fost secretar de stat in M.Ap.P. in perioada 1992-1994, istoric, personalitate influentă a intelectualității maghiare, prorector al Universității Reformate „Karoli Gaspar“ si inițiator al unui grup de cercetare pe problemele Balcanilor. „În prezent, NATO se află în situația de a decide, iar noi suntem membri ai acestei alianțe“.
[47] http:/www.sziliciumvolgy.com/nemzet, 04.02.1999, **„Anul programului...“**
[48] Vasile I. Zărnescu, **Ubicuitatea războiului axiologic** şi **Ion Marin, „Bomba interetnică. Cine şi de ce minimalizează pericolul «legitimației de maghiar»,** în „Ultima oră“, nr. 636, din 26 aprilie 2001, p. 1.
[49] Unii lideri din UDMR (Gyorgy Frunda, spre exemplu) sunt dispuşi să accepte că România este un stat unitar; dar nu acceptă sub nici o formă că România este un stat național.
[50] Recensământul populației şi locuințelor din 07.01.1992*, Rezultate generale: populație, gospodării, locuințe*, Bucureşti, 1993, p. x.
[51] Pro Europa nr. 57_98, *Minoritates Mundi: Germanii din România*, http://www.netsoft.ro/proeuro/info/1998/info56_98.htm
[52] *German între germani ori sas între români?*, http://www.lumeam.ro/html/german_intre_germani_sau_sas_intre_romani.html.
[53] Nagler Thomas, *Aşezarea saşilor ;n Transilvania*, Editura Kriterion, Bucureşti, 1992, p. 229.
[54] Pro Europa nr. 57_98, *Minoritates…*, http://www.netsoft.ro/proeuro/info/1998/info56_98.htm (Surse: Comisia Națională pentru Statistică, Consiliul pentru Minoritățile Naționale, Forumul Democrat al Germanilor din România).
[55] Elena Zamfir, Cătălin Zamfir (coord.), *Politici sociale…*, p. 173.
[56] Preşedintele comunității germane din România a reacționat foarte dur în presă ca urmare a adoptării unei ordonanțe de guvern prin care pământurile confiscate de la etnicii germani vor rămâne în continuare în IAS-uri
[57] adj. - paria; misiți; marginali
[58] Naționalitățile din România la recensământul din 7 ianuarie 1992, Comisia Națională de Statistică
[59] Viceamiral (r) Iordache Constantin, **Elemente de strategie maritimă**, Editura Ex Ponto, Constanța, 2000
[60] Mureşan Camil, **Națiune, naționalism. Evoluția naționalităților**, Fundața Culturală Română, Cluj-Napoca, 1996

[61] Mungiu- Pippidi Alina, **Transilvania subiectivă**, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999

[62] Gyément Ladislau, **Evreii din Transilvania în epoca emancipării** (1790 – 1867), Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2000

[63] Wald Henri, **Confesiuni**, Editura Hasefer, Bucureşti, 1998

[64] Johnson Paul, **O istorie a evreilor**, Editrua Hasefer, 1999

[65] Girescu Dinu C., **România în anii celui de al doilea război mondial**, Editura Militară, 1986, p.150-151

[66] Stoenescu Alex Mihai, **Armata, Mareşalul şi Evreii**, Editura RAO, Bucureşti, 1998

[67] Cuciuc Constantin, **Atlasul religiilor şi al monumentelor istorice religioase din România**, Editura Gnosis, Bucureşti, 1996

[68] **Structura etnică a României în secolul XX**, în, **„Minoritari, marginali, excluşi“,** coordonator Neculau, Adrian şi Ferréol cob Gheorghe, Gilles, Editura Polirom, Iaşi, 1996, p. 179

[69] Tadeusz Kotarbinski, **Traktat o dobrej robocie**, Warszawa, 1973

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

LITERATURĂ DE SPECIALITATE

- *Dicționar de sociologie - LaRousse*, Ed. Univers Enciclopedic, Buc., 1996,
- Amselle, Jean-Loup şi Bazin, Jean, *Au coeur de l'ethnie*, Paris, 1985
- Barth, Fredrik, *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Differences*, Boston, 1969
- Blau, Peter, *Inequality and Heterogenity*, New York, 1977
- Eisenstadt, Shumel, *Absorption of Immigrants*, Glencoe, 1955
- Girard, Alain, *Francais et immigres*, Paris, 1953
- Greenley, Andrew H., *Ethnicity in the US*, NY, 1974
- Heuse, Georges, *La psychologie ethnique*, Paris, 1953
- INED, *Population et enseignement*, Paris, 1970
- Moscovici, Serge, *Psychologie des minorities actives*, Paris, 1979
- Simpson, George E. şi Yinger, Melton, J., *Racial and Cultural Minorities: an Analysis of Prejudice and Discrimination*, NY, 1953
- Taeuber, Karl E. şi Taeuber, Alma F., *Negroesin Cities: Residential Separation and Neighborhood Change*, Chicago, 1965
- Williams, Robin M., *Strangers Next Door: Ethnic Relations in American Communities*, Englewood Cliffs, NJ, 1964
- Giddens, Anthony, *Sociologie*, Ed. Bic All, Bucureşti, 2000
- Abound, Frances, *Children and Prejudice*, Oxford, 1989
- Baldwin-Evans, Martin şi Schain, Martin, *The Politics of Immigration in Western Europe*, London, 1995
- Frasier, Steven*, The Bell Curve Wars: Race, Intelligence and the Future of America*, NY, 1995
- Harris, Geoffrey, *The Dark Side of Europe: The Extreme Right Today*, Edinburgh, 1990

- Jones, Trevor, *Britain's Ethnic Minorities*, London, 1993
- Jopke, Christian, *Multiculturalism and Immigration: A Comparasion of the United States, Germany and Great Britain*, mimeo, 1995
- Jordan, Whintrop, *White Over Black*, University of North Carolina Press, 1968
- Lewontin, Richard, *Human Diversity*, London, 1982
- Marable, Manning, *Race, Reform and Rebellion: The Second reconstruction in Black America, 1945-1990*, London, 1991
- Mason, David, *Race and Ethnicity in Modern Britain*, Oxford, 1995
- Moynihan, Daniel P., *The Negro Family: A Case for National Action*, Washington, 1965
- Naisbitt, John, *Global Paradox*, London, 1995
- Smith, David J. şi Small, Stephen, *A Group of Young Black People*, în "Police and People in London", vol. 2, London, 1983
- Swann Committee, *Education of All: report of the Communittee into the Education of Ethnic Minority Children*, London, 1985
- Van den Berghe, Pierre L, *Race and Ethnicity: Essays in Comparative Sociology*, NY, 1970
- Abraham, D. şi Chelcea, S. şi Bădescu, I., *Interethnic Relations in Romania*, Cluj-Napoca, 1995
- Anderson, B., *Imagined Communities, Reflection in the Origins and Spread of Nationalism*, London, 1991
- Banton, Michael, *Racial and Ethnic Competition*, Cambridge, 1983
- Boia, Lucian, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Humanitas, Buc., 1997
- Capan, Richard şi Feffer, J., *Europe's New Nationalism: States and Minorities in Conflict*, NY, 1996
- Glatz, F., *Minorities in East Central Europe: Principles for a Code of Conduct*, Budapesta, 1993
- Glazer, Nathan şi Moynihan, Daniel, *Ethnicity: Theory and Experi*ence, Cambridge, 1975
- Horowitz, Donald, *Ethnic Groups in Conflict*, California, 1985
- Jenkins, Brian şi Sofos, Spyros A., *Nation and Identity in Contemporany Europe*, London, 1996
- Latawski, Paul, *Contemporarity Nationalism in East Central Europe*, London, 1995
- Ronen, Dov, *The Challenge of Ethnic Conflict, Democracy and Self-Determination in Central Europe*, British Council, 1998
- Smith, Anthony şi Hutchinson, John, *Ethnicity*, Oxford, 1996
- Smith, Anthony, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford, 1986
- Smith, Anthony, *The Ethnic Revival in the Modern World*, Cambridge, 1981
- Sugar, Peter, *Ethnic Diversity and Conflict in Eastern Europe*, Santa Barbara, 1980
- Tajfel, Henry, *Human Gropus and Social Categories*, Cambridge, 1981
- Babeţi, Adriana şi Ungureanu, Cornel (coord.), *Europa Centrală: nevroze, dileme, utopii*, Buc., 1997
- Keyserling, Hermann, *Analiza spectrală a Europei*, Iaşi, 1993

- Petcu, Dionisie, *Conceptul de etnic. Eseu metodologic*, Buc., 1980
- Snyder, Jack, *Nationalism and Instability in the Former Soviet Empire*, în "European Security Without the Soviet Union", editat de Croft, Stuart şi Williams, Phil, Frank Cass & Co. Ltd., 1992
- Bourhis, R. şi Leyens, J., P., *Stereotipuri, discriminare şi relații între grupuri*, Iaşi, 1997
- Iscru, G.D., *Națiune, naționalism, românism*, Buc., 1997
- Rădulescu-Motru, Constantin, *Etnicul românesc. Naționalismul*, Buc., 1996
- Anderson, Benedict, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, 1996
- Banton, Michael, *Discriminarea*, Buc., 1998
- Ferreol, G. (coord.), *Identitatea, cetățenia şi legăturile sociale*, Iaşi, 2000
- Malița,Mircea, *Zece mii de culturi, o singură civilizație*, Buc., 1998
- McCrane, David, *The Sociology of Nationalism. Tomorrow's Ancestors*, London, 1998
- Moynihan, Daniel, *Randaemonium. Ethnicity in International Politics*, Oxford, 1993
- Popovici, Aurel C., *Naționalism sau democrație. O critică a civilizației moderne*, Buc., 1997
- Rex, John, *Ethnic Minorities in the Modern Nation State. Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration*, London, 1996
- Schulze, Hagen, States, *Nations and Nationalism. From the Middle Ages to the Present*, Oxford, 1996
- Bădescu, Ilie, *Teoria latențelor. Contribuții la studiul popoarelor*, Buc., 1997
- Bădescu, Ilie, *Istoria sociologiei. Teorii contemporane*, Buc., 1996
- Birnbaum, Pierre, *Conflictele*, în "Tratat de sociologie", coord. Boudon, Raymond, Buc., 1997, pp. 257-297
- Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de şah. Supremația americană şi imperativele sale geostrategice*, Buc., 1999
- Brzezinsky, Zbigniew, *Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziției*, Buc., 1995
- Chelcea, Septimiu, *Memorie şi identitate, constructe sociale*, în "Memorie socială şi identitate națională", Bucureşti, 1998
- Coser, Lewis, *The Functions of Social Conflict*, Glencoe, 1956
- Gellner, Ernest, *Națiuni şi naționalism*, Bucureşti, 1997
- Georgiu, Grigore, *Națiune, cultură, identitate*, Bucureşti, 1997
- Georgiu, Grigore, *Există azi o criză a statului național?,* în "Crizele Europei", Coord.: Florian, Radu, Buc., 1992, pp. 124-147
- Iacob, Gheorghe, *Structura etnică a României în secolul XX*, în "Minoritari, marginali, excluşi" coord. Neculau, Adrian şi Ferreol, Gilles, Iaşi, 1996, pp. 170-181
- Iacob, Luminița-Mihaela, *Imagologia şi ipotezele alterității: străini, minoritari, excluşi*, în "Minoritari, marginali, excluşi" coord. Neculau, Adrian şi Ferreol, Gilles, Iaşi, 1996, pp. 40-55
- Ferreol, G., Neculau, A., *Minoritari, marginali, excluşi,* Polirom, Iaşi, 1996
- Maior, Liviu, *Politica educațională în sfera minorităților naționale*, în "Politici sociale. România în context european", Buc., f.a., pp. 171-178

- Maior, George şi Farcaş, Alexandru, *Politica faţă de minorităţile naţionale şi standardele internaţionale*, în “Politici sociale. România în context european”, Buc., f.a., pp. 178-184
- Moscovici, Serge; Mugny, Gabriel şi Perez, Juan Antonio, *Influenţa minorităţilor*, în “Minoritari, marginali, excluşi” coord. Neculau, Adrian şi Ferreol, Gilles, Iaşi, 1996, pp. 17-39
- Mungiu, Alina, *Românii după ’89. Istoria unei neînţelegeri*, Buc., 1995
- Mungiu-Pippidi, Alina, *Transilvania subiectivă*, Buc., 1999
- Simion, Teodor, *Geopolitica în pragul mileniului III*, Buc., 1998
- Simion, Teodor, *Geoeconomia Terrei*, Târgovişte, 2000
- Turliuc, Nicoleta, *Construcţia identităţii minoritare în condiţii de eterogenitate culturală*, în “Minoritari, marginali, excluşi” coord. Neculau, Adrian şi Ferreol, Gilles, Iaşi, 1996, pp. 55-59
- Wieviorka, Michel, *Spaţiul rasismului*, Buc., 1994
- *Dicţionar de sociologie*, Coord.: Zamfir, Cătălin şi Vlăsceanu, Lazăr, Buc., 1998
- Boniface, Pascal - *ATLAS des relations internationales*, HATIER, Paris, Septembrie 1997
- Huntington, Samuel P. - *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, 1997
- Jelavich, Barbara - *Istoria Balcanilor. Secolul XX*, Institutul European, Iaşi, 2000
- Romier, Lucien - *La răspântia imperiilor moarte - de la Dunăre la Nistru*, Ed. Univers, Bucureşti, 1998
- Zbuchea, Gheorghe - *Istoria Iugoslaviei*, Ed.Corint, Bucureşti, 2001
- Mureşanu, Camil, *Naţiune, naţionalism. Evoluţia naţionalităţilor*, Fundaţia Culturală Română, Cluj-Napoca. 1996.
- Recensământul populaţiei şi locuinţelor din 07.01.1992*, Rezultate generale: populaţie, gospodării, locuinţe*, Bucureşti, 1993, p. x.
- Pro Europa nr. 57_98, *Minoritates Mundi: Germanii din România*, http://www.netsoft.ro/proeuro/info/1998/info56_98.html
- Nussbacher, Gernot *Din cronici şi hrisoave (studii)*, Editura Kriterion, Bucureşti, 1987
- Nagler, Thomas, *Aşezarea saşilor în Transilvania*, Editura Kriterion, Bucureşti, 1992
- Ioachimescu, Alexandru, *„Agenda istorică” a poporului român*, Editura Gândirea românească, 1992.
- Gyorgy, Ferenczy, *Golgota Transilvană*, 1941.
- Seişanu, Romulus *Principiul naţionalităţilor. Originile, evoluţia şi elementele constitutive ale naţionalismului*, Editura Albatros, Bucureşti, 1996.
- Cociu, Mircea, *Spaţiul istoric şi etnic românesc (III)*, Ediţia a II-a, Editura Militară, 1993.
- *German între germani ori sas între români?*, http://www.lumeam.ro/html/german_între_germani_sau_sas_între_români.html.
- *Academia Interculturală Transsylvania*, http://www.netsoft.ro/proeuro/ci/ait.htm.

- *Noi contacte româno-germane*, http://domino.kappa.ro/mae/pre…
- Institutul de Studii Operativ-Strategice şi Istorie Militară, *Anuar - Studii de politică de apărare, teorie, doctrină, artă şi istorie militară*, Editura Cârlova, Bucureşti, 1996.
- ANTONESCU, ION, *ROMÂNII – originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor,* Editura Moldova, Iaşi, 1991
- BRĂTIANU, GHEORGHE I., *Originile şi formarea unității româneşti*, Editura Universității „Al. I. Cuza", Iaşi, 1998
- EKREM,MEHMET ALI, *Din istoria turcilor dobrogeni*, Editura Kriterion, Bucureşti, 1994
- NACI ŐNAL, MEHMET, *Din folclorul turcilor dobrogeni,* Editura Kriterion, Bucureşti, 1997
- SOURDEL, DOMINIQUE, *Istoria arabilor*, Editura Corint, Bucureşti,2001
- TROȚKI, LEV, *România şi Războiul Balcanic*, Editura Polirom, Iaşi, 1998
- ZAMFIR, ELENA, ZAMFIR, CĂTĂLIN, *Politici sociale. România în context European*, Editura Alternative, Bucureşti, 1995.

- PERIODICE

- * * * Ziarul *Național*, 28.04.2001, p. 4
- * * * *Dosarele Istoriei – „Protecția minorităților naționale"*, pag. 15 nr. 2, 2000
- * * * *Dosarele Istoriei- „Kurzii, un dosar deschis",* pag. 48, nr. 11, 1999
- * * * *Dosarele Istoriei- „Minoritățile naționale şi Marea Unire"*, pag. 10, nr. 6, 2000
- * * * *Lumea – „Drama din Balcani. Şase decenii de epurare etnică"*, pag. 10, nr. 6, 1999
- * * * *Lumea – „Geopolitica religiilor",* pag. 33, nr. 2, 2001-06-25
- * * * *Lumea – „Federalizare, enclavizare, mozaicare"*, pag. 44, nr. 1, 2001
- HERODOTE - revue de geographie et de geopolitique: *La Question Serbe*, nr. 67, octombrie-decembrie 1992
- Smith, Dan - *Integrating Serbia into the Balkan Region*, în "Security Dialogue", Vol.30, nr. 3/septembrie 1999, PRIO, SAGE PUBLICATIONS, 1999
- *WORLD DEFENCE ALMANAC. The Balance of Military Power 1992-1993*, vol. XVII, Nr.1/1993
- Sir Abbott, Peter - *A Long-Term Strategy for the Balkans*, în RUSI Journal, vol. 145, nr.3, iunie 2000
- Manuilă, Sabin, *Evoluția demografică a oraşelor şi minorităților etnice din Transilvania*, „Arhiva pentru ştiință şi reformă socială", Anul VIII, No. 1-3, 1929.
- Carter, Frank W., *Ethnic Problems in Post-Comunist Eastern Europe*, în "Revista Geografică", t. II-III, pp. 154-160
- Giles, H., *Ethnicity and Inter-Group Relations. European Monographs*, în "Social Psichology", nr. 13/1997
- Krishna, Gopal, *Islam, Minority Status and Citizenship: Muslim Experience in India*, în "Archives europeennes de sociologie", 27(2)/1986, pp. 353-368

- Owen, D., *Ethnic Minorities in Britain: Settlement Patterns*, "1991 Census Statistical paper no. 1", National Ethnic Minority Data Archive, 1992
- Owen, D., *Ethnic Minorities in Britain: Economic Characteristics*, "1991 Census Statistical paper no. 3", National Ethnic Minority Data Archive, 1993
- Plummer, John, *Racism: Built into Immigration Control*, în "Searchlight", nr. 45/1979
- Nicolas, Guy, *Fait ethnique et usage du concept d'ethnie*, în "Cahiers internationaux de sociologie", LN, 1973, pp. 95-126
- DeWitt, Karen, *Wave of Suburban Growth is Being Fed by Minorities*, în "New York Times", 15 aug. 1994
- Deletant, Dennis, *Minorităţi şi autonomie în Europa de Est de azi: modificări în concepţia internaţională*, în "Cumpăna – Antologia revistei de cultură *Korunk*", vol.2, 1995